

Magyar honvéd csehszlovák földön ^[1]

1968-as hangulatjelentések a magyar–csehszlovák határról
„A szovjet–csehszlovák tárgyalások helyével kapcsolatosan felmerült: „Különös”, hogy a szovjet és a csehszlovák politikusok a nemzeti függetlenségről vitatkoznak és mindezt „magyar” területen teszik. Az a hely, ahol a tárgyalás van, a „történelmi Magyarország”, amely „nem illeti meg a csehszlovákokat.”

Bevezető

Az 1968-as csehszlovákiai események vizsgálata az újabb források előkerülésével továbbra is az érdeklődés középpontjában áll. A témával kapcsolatban számos politika- és hadtörténeti vonatkozású tanulmány és kiadvány látott napvilágot, melyek az eseményeket különböző nézőpontból vizsgálták meg, nem beszélve a visszaemlékezésekről. Abból kiindulva, hogy a korabeli történések előzményei és folyamata lényegében ismertek, mindössze csak a szükséges mértékig és a források kapcsán utalunk a belpolitikai és a nemzetközi összefüggésekre. A források az 1968. augusztusi események köré csoportosíthatók. Az elemzés középpontjában a magyar és a csehszlovák belügyi állomány, a két ország állampolgárai, köztük turisták és a csehszlovák határőrizeti szervek tagjainak megnyilvánulásai állnak. A dokumentumok tükrözik a Magyar Néphadsereg katonáinak megnyilvánulásait is. Különös - és ez által fontos - részét alkotják a forrásoknak azok a jelentések, melyek a magyarországi közvélekedésbe, általános hangulatba engednek bepillantást. Mivel a csehszlovákiai események kapcsán a legújabb tudományos feldolgozások elsősorban a külügyminisztériumi és követségi forrásokra alapoztak, ezért a források válogatásának célja az volt, hogy eddig nem vagy kevésbé ismert belügyi dokumentumokat hozzunk nyilvánosságra. Ezért cikkünkben a Belügyminisztérium (BM) miniszterhelyettesi és titkársági irataiból közlünk válogatást az 1968. augusztus és szeptember közötti időszakból. A belügyi források mellett egy, az MSZMP vezető testületei részére 1968. augusztus 21-én készített információs jelentést közlünk. A dokumentumok érdekessége egyrészt, hogy áttekinthetően foglalkoznak a csehszlovák belpolitikai helyzettel, másrészt a csehszlovák hatóságok és állampolgárok véleményével. A jelentéseken keresztül tehát nemcsak a határon és már csehszlovák területen történt kisebb incidensekre, hanem az események folyamatába is betekinthetünk. A forrásközlést a BM titkársági iratanyagában található fényképválogatás egészíti ki, melyet a magyar katonai és belügyi hírszerző szervek készíthettek a magyar hatóságok tájékoztatására. A fényképfelvételek általában a katonai invázióval kapcsolatos csehszlovákiai közvélekedést, azon belül is az erőteljes magyarelles hangulatot tükrözik.

A konfliktus eredete

A „prágai tavaszként” és „prágai őszként” elhíresült történelmi események hátterét a Csehszlovákiában elindult gazdasági és politikai reformok jelentették. 1968 januárjában a reformer *Alexander Dubček* került a Csehszlovák Kommunista Párt (CSKP) főtitkári tisztségébe, aki reformista politikusként ezt követően hozzalátott a párt és a rendszer átalakításához. A reformintézkedések részeként számtalan politikai elitét engedtek szabadon. 1968 márciusában a sajtó cenzúráját is megszüntették, az utazási korlátozásokon pedig enyhítettek. Az országban zajló folyamatokat nyilvánvaló módon a Szovjetunió nem nézte tétlenül. A belpolitikai intézkedések súlyán túl szovjet szempontból azonban létezett egy másik döntő tényező, mindez pedig Csehszlovákia jelentőségének felértékelődésében, a *Nicolae Ceaușescu* által vaskézrel irányított és a szocialista blokkon belül függetlenedni óhajtó Románia leértékelődésében keresendő. Mindezen túl Csehszlovákia területén 1945 óta nem állomásoztak szovjet csapatok, Alexander Dubček hatalomra kerülését megelőzően az ország a Szovjetunió megbízható szövetségeseinek számított. Az ország fontosságát geopolitikai helyzete is növelte, ugyanis határos volt a Német Szövetségi Köztársasággal. Csehszlovákia ellenőrzés alatt tartása tehát biztonsági, katonai-stratégiai szempontból a Kreml alapvető érdeke volt. Ahogy *Vida István* fogalmaz, „s ez jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a szovjet politikai vezetés a katonai beavatkozás mellett döntsön.” A Csehszlovákiában zajló folyamatok azonban nemcsak biztonságpolitikai kihívást jelentettek a Szovjetunióra, hanem azt is, hogy a szovjet típusú szocialista rendszer és ideológia kerülhet veszélybe. Az események megítélésében az NSZK közelsége kétségkívül döntő lehetett a szovjeteknek. A magyar belügyi forrás is kitér az NSZK szerepére. Mint írják, feltételezhetően a csehszlovák értelmiségben belül létezett az a vélekedés, hogy „nem az ideológiai fellazulás a probléma, hanem az, hogy az NSZK milliárdos kölcsönt akar bevinni a csehszlovák gazdasági életbe és így gazdaságilag függetlenítheti magát a KGST -től. A nyugatnémet kölcsön elfogadását a diplomáciai kapcsolatok felvétele követi. Ez tüske lenne a „keleti front” testében és példa Magyarországnak, Lengyelországnak arra, hogy az NSZK jelen lehet a népi demokráciákban.” A jelentés azonban annyiban nem pontos, hogy nem adja meg minden esetben a hírek forrását. A dokumentum több alkalommal is használja a „van olyan vélemény”, „felmerült”, „egy volt háborús bűnös véleménye szerint” megfogalmazásokat. **(Lásd az 1. számú forrást!).**

Az invázió és megítélése

Kétségkívül mindkét fél a kétoldalú megbeszélésektől remélt változást. Ennek nyomán került sor az Ágcsernyőn 1968. július 29. és augusztus 2. között zajló szovjet-csehszlovák tárgyalásokra, melynek célja a kialakult helyzet rendezése volt. A találkozó jelentőségét az adta, hogy a tárgyalás kínálkozott utolsó lehetőségként az 1968 tavasztól elhúzódó helyzet „békés” rendezésére, továbbá *Leonyid Brezsnyev* szovjet pártfőtitkárral az élén, a szovjet vezetés a legmagasabb szinten képviseltette magát. A négynapos találkozón Brezsnyev követelte a csehszlovák reformisták eltávolítását a pártból és a sajtó pártirányításának a visszaállítását. A sajtóban ugyanis egyre másra jelentek meg a Szovjetuniót a csehszlovák belpolitikába való beavatkozása miatt nyíltan bíráló cikkek. Dubček a tárgyalások alkalmával ígéretet tett a szovjet követelések teljesítésére, ám azok megvalósítását az 1968. szeptemberre tervezett rendkívüli pártkongresszusig megpróbálta elodázní. A belügyminisztériumi jelentés másik érdekességét az adja, hogy megfigyelhető benne az 1920-ban, Trianonban elvesztett felvidéki területekkel kapcsolatos direkt véleménynyilvánítás. Mindez éppen Ágcsernyő vonatkozásában került elő. A település a BM által meg nem nevezett hangadó szerint ugyanis „magyar” területen fekszik, és az nem illetné meg a csehszlovákokat. A hangulatjelentések szerint a felerősödő magyar- és szovjetellenesség mellett - azzal szoros összefüggésben - több helyen az emberek olyan reményüknek adtak hangot, hogy az 1938-as bécsi döntéssel visszaszerzett és 1945-ben ismétlenül elvesztett felvidéki területeket a szovjetek segítségével újfent Magyarországnak adnák. Az 1968-as csehszlovák eseményekkel kapcsolatos belügyi források javarészt kitérnek „nacionalista megnyilvánulásokra”, mely mind a felvidéki magyarok, mind pedig a szlovákok számára újra beszédtemát és ez által feszültséget jelentett. Hozzá kell tenni, hogy a magyar belügyi és katonai szervek kiemelt figyelmet fordítottak nemcsak a felvidéki magyarok és szlovákok, hanem a Magyar Néphadsereg személyi állománya körében tett megnyilatkozásokra. A felvidéki római katolikus papok a jelentés szerint „Elmondták, hogy a szlovákok részéről a magyarsággal szemben erős sovíniszta agitáció kezdődött. „Magyarokkal, zsidókkal és cigányokkal nem akarunk együtt élni, takarodjanak ezek Szlovákiából!” szövegű falragaszok jelentek meg.” **(Lásd az 1. számú forrást és a fényképválogatást!).** Mindazonáltal a jelentésből az is kitér, hogy a felvidéki - valószínűsíthetően magyar nemzetiségű - római katolikus papok számíthattak a szlovák püspökök szolidaritására, akik a forrás szerint: „a szlovákok nacionalizmusával szemben menedéket jelentenek számukra.” Az itt közölt forrás 1968. augusztus 1-jén kelt, és a csehszlovák lakosságnak az ágcsernyői találkozóval kapcsolatos találgatásokat is említi. Ugyanakkor érdemes megfigyelni, hogy a lakosság általában - feltételezhetően a csehszlovák sajtó szovjetellenes cikkei nyomán - reálisan érzekelte az öt szocialista ország pártvezetőinek szoros egyeztetéseiből eredő esetleges következményeket. **(Lásd az 1. számú forrást!).**

Szovjet katonák a prágai rádió épülete előtt a csehszlovákiai bevonulás idején

Hozzá kell tennünk, hogy az ágcsernyői tárgyalásokat megelőzően a Varsói Szerződés csapatai nyomásgyakorlás és a már készülöben lévő „éles” bevetés céljából 1968. június és augusztus elején demonstratív hadgyakorlatot tartottak Csehszlovákia területén. Az első szovjet egységek már 1968. május végén átlépték a csehszlovák határt, az országba összesen 24 ezer katona érkezett, köztük 800 magyar honvéd. Az utolsó csapatok csak augusztus elején hagyták el az országot, amely hatott az ágcsernyői találkozók légkörére is. Az 1968. augusztusában kelt hangulatjelentéseket ezért a hónap elején befejeződött hadgyakorlat fényében kell értelmeznünk. A jelentések itt is megállapítják, hogy a kérdés rendezése kapcsán magyar, szlovák és jugoszláv viszonylatban is élénk érdeklődés nyilvánult meg. A belügy, jelen esetben a Határőrség Országos Parancsnoksága (BM HOP) itt sem ment el a nacionalista és irredenta megnyilvánulások említése nélkül, mely szerint például a jugoszláv határ közvetlen szomszédságában fekvő Csörnyeföld községben több személy is irredenta dalokat énekelt. A források azonban a legkülönbözőbb helyszínekről származó információkat próbálták meg összegyűjteni, mint például Csörnyeföldről (Zala megye), Karosról (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) vagy Párkányból (Štúrovo) (és azoktól a csehszlovák határőröktől, akikkel a magyar katonák érintkezésbe léptek. **(Lásd a 2. és a 3. számú forrást!)**

A „Sumava” fedőnevű hadgyakorlatot követően is folytatódott a Varsói Szerződéshez tartozó országok hadseregeinek felkészítése. A Belügyminisztériumban a felkészülést *Németi József* rendőr vezérőrnagy, miniszterhelyettes irányította. A felkészülés során a magyar határőrség szorosan együttműködött a szovjet csapatokkal. A Magyar Néphadsereg fokozatos mozgósítása - kiegészítve a rendvédelmi, karhatalmi és katasztrófavédelmi feladatokat ellátó szervekkel munkájának koordinálásával - jelentős többletterhet rótt a hadsereg vezetésére. A csehszlovákiai invázió időpontjául augusztus 21-ét jelölték ki. Ezzel kezdetét vette a Magyar Néphadsereg 1956 utáni történetének egyetlen éles bevetése „Zala” fedőnéven, mely 1968. augusztus 21. és október 31. között zajlott. A csehszlovák határőrséget és csendőrséget teljesen váratlanul érték az események. A kijelölt feladatok végrehajtásukat a csehszlovák forgalmi ellenőrzési pontokon - ahol a magyar és a csehszlovák határőrök közösen végezték az átkelő ellenőrzését - a magyar határőrök megadozott időben, egyszerre lefegyverezték „társaikat” nem kis meglepetést okozva ez által nekik. A BM Határőrség Országos Parancsnoksága által készített jelentések percre pontosan közölték a hadművelet során történt eseményeket, intézkedéseket. Az első napon készült jelentésből ismételtlen kiderül, hogy a csehszlovák katonai állomány és a lakosság, köztük még a csehszlovák hadseregben szolgálatot teljesítő magyar nemzetiségű katonák is nagyfokú ellenszenvvel, de annál kisebb ellenállással fogadták az országba bevonuló „szövetséges” magyar csapatokat. A jelentés végén kiemelték, hogy a csehszlovák polgári személyek részéről szintén előfordultak szovjet és magyarellenes megnyilvánulások, a csehszlovák szervek beosztottai részéről kezdetben semleges volt az álláspont - a hírek meghallgatása után azonban - „az egyetértés általában negatív irányban megváltozott.” **(Lásd a 4. számú forrást!)**. Az intervenció első napjaiban - mivel háborúhoz hasonló helyzet volt - a BM és a Magyar Néphadsereg körültekintő figyelmet fordított a saját személyi állományában elhangzott vélemények kivizsgálására. A BM pártbizottsága részéről készült jelentés szerint a személyi állomány „beavatkozott segítségnyújtásként” tekintett az intervencióra. Annál meglepőbb azonban, hogy a jelentés szerint az MSZMP BM-bizottsága állományában olyan kérdések merültek fel, mint „*Kik hívták be a szövetséges csapatokat?*” másrészt 1956 kapcsán azt találgatták, hogy ki lesz a csehszlovák Nagy Imre és Kádár János. A belügyi pártszervek hangulatának érdekes színteljét alkotják azok a megnyilvánulások, melyek azzal foglalkoznak, hogy a csehszlovákiai események miatt várhatóan kevesebben nyaralnak majd a Balatonnál. Annál érdekesebb, hogy az MSZMP belügyminisztériumi bizottságában a Szabad Európa Rádió (SZER) hírinformációival kapcsolatban is tettek fel kérdéseket. **(Lásd a 6. számú forrást!)**. A BM IV. Főcsoportfőnökség területén az egyik jelentés tanúsága szerint többen burkoltan felvetették a katonai intervenció létjogosultságát. Az MSZMP BM bizottságának tagjai között is nyilvánvalónak tűnhetett, - bár nyíltan nem mondhatták ki - hogy a „szövetséges” csapatok csehszlovákiai bevonulása lényegében nem vezethet eredményre akkor, ha ugyanazokkal a reformista vezetéssel kötötték a szovjetek megállapodást, mint Ágcsernyőn és Pozsonyban. A jelentés beszámol, hogy ez által egyes „elvtársak” a katonai akció indokoltságát vonták kétségbe. Az I. Főcsoportfőnökség területén például az keltett meglepetést, hogy a nyilatkozatot Dubček írta alá, miközben úgy tudták, hogy őt letartóztatták. **(Lásd a 8. számú forrást!)**

A Belügyminisztérium III/1. csoportjának jelentése a korábbiakkal ellentétben sokkal többet elárul a csehszlovák eseményekkel kapcsolatos általános közhangulatról. A forrásban úgy fogalmaztak, hogy „*Az elvtársak megnyilvánulásaiból, véleményeiből erőteljesen csendült ki a párt politikája iránti bizalom hangja, a proletár internacionális erősítésének gondolata.*” **(Lásd a 9. számú forrást!)**. Mindez azonban korántsem minden esetben állta meg a helyét. Az információk szerint - melyek egy része a polgári alkalmazottaktól származott - helyenként, egyes személyeknél és helyszíneken „zavartság”, hisztéria jelentkezett. A megszállást követő első napokban Budapesten és az ország más részein a rémhírtérjesztések miatt a lakosság folytatta a - már korábban elkezdett - élelmiszer felvásárlást. Mindez egyébként jellemző volt a „szövetséges” csapatok által megszállt területeken is. **(Lásd a 7. számú forrást!)**. Megfigyelhető, hogy a belügy ezeket tartotta a kevésbé ártalmasnak, így a felelősségre vont személyek többségét adminisztratív és fegyelmi büntetéssel sújtották. Annál fontosabbnak tekintette a belügyi szerv azoknak a véleménynyilvánításoknak az operatív ellenőrzését, ahol már politikai céltúli kijelentések történtek. Az Olaszországból hazatérő Újpesti Dózsa röplabdázói közül a jelentés szerint az egyik sportoló a következő kijelentést tette, „*különbösebb értelmé nincsen a csehszlovákok ilyen irányú ténykedésének, mert ebből a buliból úgysem lehet kiszállni.*” Hasonló véleménynyilvánításról szerzett tudomást a belügy P. Gy. polgári alkalmazott esetében, aki nyíltan közölte a magyar pártvezetők Moszkva iránti lojalitásával kapcsolatos véleményét, kiemelve azt, hogy a csehszlovák vezetők nem akartak csapatába kerülni, amikor a szovjetek moszkvai tárgyalásra invitálták őket. Azonnali intézkedés kellett a kijelentést tette, „*Jogászok*” fedőnév alatt futó operatív munka alkalmával leleplezett: „*A BM Néphadsereg utcai központi épületében belügyi jogtanácsosaink gátlástalanul és cinikusan kommentálták az eseményeket. Arrogáns szovjetellenesség, tömény nacionalizmus és Pártunk egész politikájának lejáratása, gyűlölete jellemezte értékeléseiket.*” **(Lásd a 9. számú forrást!)**. A belügyi anyagok alapján az MSZMP vezető testülete tagjai részére készített hangulatjelentések is több alkalommal kiemelték olyan kijelentéseket, melyek a felvidéki területek visszaszerzésével voltak kapcsolatosak. A budapesti, megyei, járási és városi pártbizottságok augusztus 24-i kibővített ülésükön adtak tájékoztatást pártaktíváknak. Ezeket hangzott el: „*ha már bevonultunk a Felvidékre, maradjunk is ott.*” **(Lásd az 5. számú forrást!)**

A Belügyminisztérium titkársági iratai között fennmaradt dokumentum foglalkozik egy, a keletnémet határ mellett - Jiříkov település közelében - létesített magyar rádiófelderítő állomás csehszlovák rendőri és polgári személyek általi megtámadásával. A történeteket a „különböges események” között jelentették, de az eset mégsem kapott kiemelt jelentőségű minősítést. Érdekes azonban, hogy a magyar mérőházat feldúló és végül elfogott csehszlovák „támadók” egyikét a magyar katonák egyszerűen elengedték. A sérültek nélküli „támadás” az egyre erősödő magyarellenséggel tulajdonítható, amelyből - kiegészítve a verbális fenyegetésekkel - feltehetően rendszeresen kijutott a magyar katonáknak. A hírt a SZER a „Krasznaja Zvezda” szeptember 4-ei számára alapozva természetesen eltűzve, melyben azt próbálta sugallni, hogy a magyar egység valamiféle komolyabb fegyveres összeütközésbe keveredett. Az eset miatt végül elnézést kértek a helyi rendőrségtől, de hozzátették, hogy az állomás a továbbiakban is számíthat hasonló incidensekre. Feltehetően az iránymérő állomás megerősítésére szeptember 5-én két páncéltalajjárművel 20 szovjet katona érkezett a területre. **(Lásd a 10. számú forrást!)**

A Magyar Néphadsereg által ellenőrzött csehszlovák területeken a jelentések szerint általában nyugalom volt. Az írott források egyes esetekben nem tértek ki teljes részletességgel az intervenciót követő magyar- és szovjetellenességre. A Magyar Néphadsereg „Zala” fedőnevű mozgósításával kapcsolatos egyik forrás általánosan úgy fogalmazott, hogy „*általánosan mondható a tartózkodás katonáinkkal szemben.*” **(Lásd a 11. számú forrást!)**. A szovjet katonákkal kapcsolatban a helyi lakosok előszeretettel használták a rémhírek terjesztését, sőt a jelentésekből nem mindig érződik, hogy a szovjet vagy a magyar katonák iránt fogalmazódott-e meg nagyobb ellenszenv. A magyar katonák csehszlovákiai tartózkodása során számos kompromittáló „rémhír” terjedt el. A forrás kiemeli, hogy a tapolcsányi járási

rendőrpáncsnokság elsősorban ilyen ügyekben kívánt együttműködni a magyar katonai vezetőkkel. A BM III/IV. Csoportfőnökség jelentése szerint 1968. szeptember 6-án a helyi rendőrkapitányság „provokatív jelentést” küldött a magyar páncsnokságnak, amelyben azt állította, hogy a magyar katonák zaklatták a polgári lakosságot, részegeskedtek, károkat okoztak, lányokat és asszonyokat vittek a táborba. A BM jelentése szerint az ilyen és ehhez hasonló bejelentések teljes mértékben alaptalanok voltak, ami mögött a valódi események elkövetését láthatjuk. A belügyi források ugyan közölnek olyan esetet, amikor magyar katonák „leittasodott”, ezeket a belügy a „kisebbségi fegyelmegszegések” kategóriájába sorolta. **(Lásd a 11. számú forrást!).** Feltehetően hamis információkon alapultak a Csehszlovákiából hazatérő magyar turisták által közvetített hírek is. Az egyik jelentés szerint a tornanádaskai forgalomellenőrző ponton belépő magyarok elmondták, hogy a bevonuló szovjet harcokcsik elé két férfi és egy nő vetette magát, akik a helyszínen meghaltak. **(Lásd a 7. számú forrást!).**

Az inváziót követően egyre erősödő magyarellenességnek lehetünk a tanúi, mely a belügyminisztériumi forrásokon keresztül is kirajzolódik **(Lásd a 7. számú forrást!).** Mindazonáltal az intervenció utáni közhangulatot a legközvetlenebbül a Magyar Néphadsereg és a BM illetékes szervei által készített fényképfelvételek tükrözik. **(Lásd az 1-26. számú fényképfelvételeket!).** A plakátok, falirakások - melyeket itt hozunk először nyilvánosságra - egyaránt a már említett magyar- és szovjetellenesség közvetlen helyi kifejezői. Kétség sem férhet hozzá, hogy egy, sőt több idegen állam katonai jelenléte egy országban alapvetően demoralizálja a lakosságot. A Breznyev-doktrína értelmében az öt szocialista ország katonai beavatkozása Csehszlovákia belügyébe komoly társadalmi feszültségeket eredményezett, melyet a (cseh)szlovák lakosság a megszálló csapatokon próbált „levezetni” hangot adva egyértelmű nemtetszésének. Az események kapcsán mind Magyarországon, mind Csehszlovákiában immáron nemcsak burkoltan, hanem egyre nyíltabban újra felerősödtek a nacionalista és kisebbségellenes hangok. Talán kevésbé ismert, hogy a magyar kisebbség képviselői szerve, a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete (Csemadok) a megszállás és a magyar katonák jelenléte ellen több tiltakozó állásfoglalást kiadott, melyek a korabeli sajtóban is megjelentek. A magyar csapatok bevonulása érthető módon aggodalommal töltötte el a felvidéki magyarságot. Tisztában voltak ugyanis vele, hogy kollaborációval fogják őket vádolni, a felvidéki magyarság amúgy jogos politikai-kulturális törekvései és elért eredményei pedig előbb vagy utóbb hátrányt szenvedhetnek. A megszállt területekre koncentrálódó hungarofóbia ezért újfent látványos méreteket ölt. Az Új Szó 1968. augusztus 21-ei rendkívüli kiadása - melyben felhívást tettek közzé - utalt arra, hogy a felvidéki magyarság részéről bármiféle provokáció ártalmas lehet:

„Óvakodni kell a provokációktól, mert a rendezettség olyan beavatkozásra ad alkalmat, ami csak árthat igazságos ügyünknek. Látnunk kell, hogy a köztársaságunkba érkezett katonák parancsot teljesítenek, a fejleményekről ők a legkevésbé tehetnek. Ez a tudat határozza meg velük szembeni magatartásunkat.”

Mindazonáltal a Magyar Néphadsereg akciója kétség kívül lehetőséget teremtett, hogy a felvidéki magyarok, de a hivatásos belügyi állomány és a párt tagjai is emlékezzenek arra, hogy az 1938. november 2-i első bécsi döntés után harminc évvel újra magyar harci alakulatok léptek az egykori történelmi Magyarország területére.

Források

1.

Részletek a Belügyminisztérium jelentéséből a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos megnyilvánulásokról Budapest, 1968. augusztus 1.

Belügyminisztérium
11-20/13-1968.

Szigorúan titkos!
7. pld.

A volt koalíciós pártok egyes jobboldali politikusi és tagjai körében jelenleg a csehszlovák események okainak kutatása, elemzése folyik. Egyesek a belső problémákat - gazdasági, politikai hibák - próbálják megtalálni az indítékot, mások igyekeznek általánosítani a szocialista rendszer egészére, s a csehszlovák eseményeket úgy ítélik meg, mint „újabb bizonyítékát” a szocializmus „életképtelenségének”.

Van olyan vélemény, mely szerint a cseh események is mutatják, hogy „a népi demokráciákban nem lehet fenntartani az egypártrendszer”. Szerintük a cseheknek „a szociáldemokrata párt hagyományai mélyebbek, mint a kommunista törekvések”. A jelenlegi helyzetet ebben a vonatkozásban úgy értékelik, hogy máris adottak egy illegális SZDP működésének a feltételei, és legfeljebb egy év kell ahhoz, hogy újjáalakuljon.

Megoszlanak a vélemények abban a tekintetben, hogy mi a fő oka az öt párt - de elsősorban a Szovjetunió - beavatkozásának. Találják, hogy „a Dubcek kormánynak mely lépése tette ezt szükségessé?”

Van olyan vélemény, hogy „A csehszlovák eseményeknél nem az ideológiai fellazulás a probléma, hanem az, hogy az NSZK milliárdos kölcsönt akar bevenni a csehszlovák gazdasági életbe és így gazdaságilag függetlenítheti magát a KGST-től. A nyugatnémet kölcsön elfogadását a diplomáciai kapcsolat felvétele követi. Ez tüske lenne a „keleti front” testében és példa Magyarországnak, Lengyelországnak arra, hogy az NSZK jelen lehet a népi demokráciákban. Ez a szovjet politikát sérti - de az NDK-nak létét fenyegető veszély. A hiba ott csúszott be, hogy nem mentek el Varsóba sem a csehek, sem a románok, éppen annak a két országnak a politikai vezetői, ahol a függetlenségre törekvés a legerősebb. A veszély így az NDK-ra maradt.”

A szovjet-csehszlovák tárgyalások helyével kapcsolatban felmerült: „Különös”, hogy a szovjet és a csehszlovák politikusok a nemzeti függetlenségről vitatkoznak és mindezt „magyar” területen teszik. Az a hely, ahol a tárgyalás van, a „történelmi Magyarország”, amely „nem illeti meg a csehszlovákokat”. „Bizar” helyzetet idéz elő, hogy „a csehszlovákok védekeznek a szovjet imperializmus ellen olyan területen, ahol maguk is hódították.”

Reakciók egyházi körökben a szovjet-csehszlovák tárgyalások kimeneteléről tudni vélik, hogy békés megegyezés születik, amelyet „erőszak törvények” követnek a rend helyreállítása céljából.

Egy volt háborús bűnös véleménye szerint „ez a tótok szabadságharca, de nemcsak a szovjetek, hanem a csehek ellen is.” Az eseményeket „vértelen szabadságharcnak” tartja és kijelentette, hogy nekünk is így kellett volna csinálni 1956-ban, nem olyan fejtellenül.”

A kapitalista országok külképviseleteire rendszeresen bejáró néhány magyar állampolgár véleménye:

- Legjellemzőbb tünet a várakozás és bizonyos fokú szorongás az események magyarországi kihatását illetően. Sokan kifejezésre juttatják, hogy „félünk” a konszolidációt, a kialakult életformát. Hangoztatják, hogy „elegendő volt 1956-ból, miért kell a magyaroknak ebben is benne lenni.”
- Olyan híresztelések is vannak, hogy „Magán a Kreml-en belül is összecsapnak az álláspontok” a csehszlovák eseményeket illetően és „ez nyújtja a legfőbb reményt arra, hogy elkerülhető a katasztrófa.”
- Felmerültek itt is - más véleményekben is - nacionalista megnyilvánulások. Vannak, akik abban reménykednek, hogy Csehszlovákia „büntetése” az lesz, hogy vissza kell adniuk a magyarlakta területeket.

[popup title="[...]” format="Default click" activate="click" close text="A forrás nem közölt részében olasz kereszténydemokrata politikusok véleményei olvashatók.”] [2]

Magyarországon tartózkodó néhány csehszlovák turista véleménye:

Egy kormánói lakos elmondta, hogy Szlovákia területén a magyarlakta városokban és községekben a szlovák nemzetiségű lakosok a szovjetellenesség mellett éles magyarellenességet mutatnak. A kormánói szálloda tele van külföldiekkel, főleg nyugatnémet, osztrák és francia személygépkocsikat lehet látni a szálloda körül. A nyugatnémet turisták anarchista hangulatot igyekeznek kelteni a lakosság körében.

Két csehszlovák csendőrtiszt szerint Szlovákia keleti határain a turista autóbuszokat lefűgönyözik, mert a szlovák határon katonaság vonul fel.

Szlovákiai [római]k[atolikus] papok elmondták, hogy a „nép” a békepapokat és az állam által megbízott személyeket állásukból elmozdították, a püspökök azonban az elbocsátásokat nem hagyták jóvá, hanem ezeket a személyeket csak szabadságolták: „Rómától ugyanis mérsékelt magatartásra kaptak utasítást.” A magyar papsággal szemben a püspökök „igen korrektek”, akik a szlovákok nacionalizmusával szemben menedéket jelentenek számukra. Elmondták, hogy a szlovákok részéről a magyarsággal szemben erős sovíniszta agitáció kezdődött. „Magyarokkal, zsidókkal és cigányokkal nem akarunk együtt élni, takarodjanak ezek Szlovákiából” szövegű falragaszok jelentek meg. E jelenségből olyan következtetésre jutottak, hogy a szlovák mozgalmaktól a magyarság, mint nemzetiség semmi jót nem várhat, még akkor sem, ha az egyház esetleg „szabaddá válik”. A továbbiakban mesterségesen szított rendkívül nagy szovjetellenességről beszéltek.

Több szlovák és magyar nemzetiségű turista arról adott tájékoztatást, hogy „Csehszlovákia el akar szakadni a Szovjetuniótól és a szocialista tábortól. Az utóbbi napokban már a tartalékosokat és a milíciát is mozgósították és nagy csapatösszevonások vannak a határokon, hogy megakadályozzák az esetleges nyugati behatolást és a tömeges disszidálást, ha fegyveres ellenforradalomra kerülne sor.”

[popup title="[...]"] format="Default click" activate="click" close text="A további, csehszlovák forrásból származó információkat nem közöljük." [3]

Baranyai György [endőr] ezredes
főcsoportfőnök-helyettes

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-aa-11-20/13-1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium, miniszterhelyettesi iratok. - Eredeti, géppel írt és aláírt tiszttáza.

2.

A BM Határőrség Országos Parancsnokságának jelentése Németi József belügyminiszter-helyettes részére a személyi állomány és a polgári lakosság hangulatáról Budapest, 1968. augusztus 13.

Belügyminisztérium
Határőrség Országos Parancsnokság
Budapest
02283/1968.

Titkos!
1. sz. példány

Miniszterhelyettes Elvtárs!

A csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatban a személyi állomány hangulatáról és állásfoglalásáról az 1968. augusztus 13-án felérkezett hangulatjelentések alapján az alábbiakat terjesztem fel:

Több fontos külpolitikai esemény mellett a csehszlovákiai helyzet alakulása továbbra is számottevő érdeklődést vált ki a személyi állományból. A tájékoztatás folyamatos. A pozsonyi találkozót után figyelemmel kísérik a CSKP és a testvérpártok között folyó kétoldalú tanácskozásokat. Több helyen kérdésként merült fel, hogy a román és jugoszláv küldöttség látogatásai milyen kihatással lesznek a pozsonyi eredményekre és Csehszlovákia további fejlődésére. Kérdezik, hogy miért került sor ilyen gyorsan az NDK-csehszlovák tárgyalásokra.

Az állomány érdeklődéssel figyeli, hogy a CSKP milyen gyakorlati intézkedéseket tesz helyzetének megszilárdítására, a szocialista építés erősítésére. A polgári lakosság körében különösebb hangulati változás nem tapasztalható. Néhány helyen a behívott tartalékosok helyzete foglalkoztatja őket, ezzel kapcsolatban különböző találgatások látnak napvilágot.

A záhonyi tsz-tagok arról beszélgettek, hogy a jugoszlávok és a románok azért siettek Prágába, mert külön irányvonalat akarnak létrehozni. Jelentették, hogy a csörnyeföldei italboltban néhány személy, italozás közben irreverent nótákat énekelt. A túloldali szervek tevékenységéről, megnyilvánulásokról az alábbi értesüléseink vannak:

A karosi alegységnél augusztus 12-én az ellenőrző járőrrel beszélgetést kezdeményezett a túloldali őrs egyik csendőre, a következőkről beszélt:

- Csehszlovákiában nem minden úgy van, ahogy azt a magyar sajtó nyilvánosságra hozta. A csehszlovák vezetők az ágcsernyői és pozsonyi tanácskozás okmányait aláírták ugyan, de azt - véleménye szerint - nem fogják végrehajtani.
- Az ágcsernyői tanácskozás időszakában a szovjetek bonyolult helyzetet idéztek elő. A túloldali területen, a SZU-ban csapatokat vontak össze, ezt nekik csehszlovákoknak ellensúlyozni kellett, mely tevékenységben a csendőrség is részt vett.
- Dubcek elvtársék azért nem mentek el a varsói találkozóra, mert várták, hogy a szovjet csapatokat kivonják csehszlovák területről.
- Elítélően nyilatkozott az öt szocialista ország leveléről, valamint a szovjet elvtársak tevékenységéről. Kijelentette, hogy Walter Ulbricht is maradna odahaza és ne foglalkozna Csehszlovákia belső ügyeivel.
- Kijelentette, hogy a Szovjetunió azt szeretné, ha Novotny kerülne vissza az elnöki székbe, mivel ő erőskezü politikus és rendet tudna teremteni az országban. A csehszlovák nép viszont ezt nem akarja, ők bíznak Dubcek elvtársban.
- Nagy meglepéssel fogadják a jugoszlávok nyilatkozatát. A csehszlovák nép kívánsága az, hogy olyan úton haladjanak, mint a jugoszlávok. Ők is szocializmust akarnak építeni, de nem akarják elkötelezni magukat sehova sem.

Moravik István csehszlovák vámőr elmondotta, hogy a rövidesen megvalósuló rend után több vámőr ellenséges magatartása miatt nem maradhat beosztásában. Takács őrnagy, a szobi FEP parancsnok helyettese jelentette, hogy egyes csehszlovák hivatásos személyek a magyar szervekkel szemben provokatív magatartást tanúsítanak. Kosztolányi h[ajd]na]gy csehszlovák útlevelező augusztus 12-én az alábbiakat közölte: „a csehszlovák vasúti csendőrség és két vasúti dolgozó egy feltört vagonot észlelt, melyben szalámi volt. A feltört vagon mellett magyar vámőr egyenruhás személyt láttak. A vizsgálat után 4-5 kg téliszalámi hiányzott.”

Az eseményt kivizsgálták és megállapították, hogy az elmondottak nem felelnek meg a valóságnak. Hasonló vádaskodások a csehszlovákok részéről már több esetben előfordultak.

Budapest, 1968. augusztus 13.

Szabó Gusztáv
vezérőrnagy
BM Határőrség Országos Parancsnoka

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-aa-2-483-02283-1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium, miniszterhelyettesi iratok. - Eredeti, géppel írt és aláírt tiszttáza.

3.

A BM Határőrség Országos Parancsnokságának jelentése Németi József belügyminiszter-helyettes részére a személyi állomány és a polgári lakosság hangulatáról Budapest, 1968. augusztus 16.

Belügyminisztérium
Határőrség Országos Parancsnokság
Budapest
02329/1968.

Titkos!
1. sz. példány

Miniszterhelyettes Elvtárs!

A csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatban a személyi állomány hangulatáról és állásfoglalásáról az 1968. augusztus 16-án felérkezett hangulatjelentések alapján az alábbiakat terjesztem fel:

A csehszlovák események alakulását, az onnan érkező híreket a személyi állomány várakozással figyeli. A helyzet további stabilizálódását várják. A prágai zavargásokat, mint a helyzet rendezését akadályozó ellenséges szándékú tevékenységnek ítélik meg. Több elvtárs részéről felvetődött az a kérdés, hogy mit tartalmazott a 99 munkás és hozzátartozóik által írt levél. Állományunk levonta azt a következtetést, hogy továbbra is éberrel kell figyelni az események alakulását. Ez pozitív irányban befolyásolja a szolgálati feladatok végrehajtását.

Az MSZMP KB augusztus 7-i üléséről adott tájékoztatók után a polgári lakosság körében újra fokozódott az érdeklődés az események iránt. Körükben az alábbi megnyilvánulásokat tapasztaltuk:

- Tornanádaskán taggyűlésen vetették fel, hogy miért kell nekünk beleavatkozni Csehszlovákia belügyeibe. Csináljanak ők rendet saját portájukon.
- Aggtelek és Tornanádaska községekben a munkásörök és párttagok részéről aggodalom tapasztalható a csehszlovákiai helyzettel kapcsolatban. Olyan hangok vannak, hogy a jugoszláv és román „függetlenségi” politika nyomást gyakorol a demokratizálódási folyamatra.
- B. István zemplénagárdi lakos - Csehszlovákiában járt - olyan véleményt hangoztatott, hogy a magyaroknak úgy kellene támogatniuk Kádár elvtársat, mint ahogy a csehek Dubcek elvtársat.
- B. D. és J. F. a Sátoraljaújhelyi Járási Tanács dolgozói elmondották, hogy nem bíznak abban, hogy radikálisabb intézkedések nélkül meg lehet oldani a csehszlovák problémákat. Nemtetszésüket fejezték ki Tito elnök és a román delegáció látogatásával kapcsolatban.
- B. Gy. aporligeti lakos felvetette, hogy az öt testvérpárt vezetői „a falu végén tárgyalta Pozsonyban”, a román és jugoszláv pártküldöttséget viszont Prágában fogadták a CSKP vezetői.

A túloldali helyzettel kapcsolatban az alábbi értesüléseink vannak:

Juhenyák Árpád Sturovó község Nemzeti Bizottságának elnöke az alábbiakat mondta el:

„A nép úgy el van bolondítva, hogy nem tudják, hova fog vezetni. Vezető beosztású külkereskedelmi szakemberek úgy nyilatkoztak - hozzátette, hogy ezt ő nem hiszi el - hogy a Szovjetunióknak ők nem voltak egyenjogú kereskedelmi partnerei.” Elmondta tovább, hogy Csehszlovákiában a szovjetellenességet mesterségesen szítják az emberekben, bár most nem olyan nyíltan teszik, mint korábban.

Tomiska Ferenc csehszlovák alezredes, aki a megyei nyomozó szerveknél teljesít szolgálatot, a balassagyarmati FEP-en elmondta:

- Az állambiztonsági szervek beosztottai nem szólhatnak, nem dolgoznak.
- A Megyei Főkapitányságról petíciós beadványt küldtek Bilak elvtársnak és kérték, hogy juttassa el Dubcek elvtársnak. E beadvány a belügyminiszter leváltását kérte. A beadványt mindketten megkapták és egyetértésüket fejezték ki. Dubcek elvtárs azt válaszolta, hogy Pável most lett belügyminiszter, a leváltása rossz hatást váltana ki.
- Tomiska elvtárs egyéni véleménye, hogy a belügyminiszter a gazembereket bátorítja.
- Elmondotta, hogy 12-én, a TV-ben meginterjúvoltak egy mérnököt, aki kongresszusi küldött. Kérdezték tőle, hogy mivel fog fellépni a kongresszuson. A válasz: „Vizsgálják felül a pártapparátust, és aki a régi politikában bármilyen mértékben érintve van, rúgják ki.”
- Elmondta továbbá, hogy jelenleg a BM-től olyan intézkedést kaptak, hogy az állambiztonsági szervek felét a közrendvédelemhez csatolják. Az időseket nyugdíjazzák, a többieket elküldik.
- Tudnak arról, hogy a nyugat-németek ügynöki munkát végeznek Csehszlovákiában, de az állambiztonság részéről semmit nem csinálnak. Véleménye szerint 7 év is kevés lenne ahhoz, hogy a nyugat-németek okozta károkat helyrehozzák.
- Elmondotta, hogy Tito fogadását rendkívülien megszervezték és előkészítették. Tomiska alez[redes] Titót „szélhámos áruló”-nak nevezte. Szerinte Titónak nagy fogadást csináltak, ugyanakkor Walter Ulbricht-ot egy erdei fogadóban fogadták mindenféle demonstráció nélkül.
- Véleménye szerint a pozsonyi tárgyalások után megtorpantak, de minden úgy megy tovább, mint azelőtt. A sajtó, TV, rádió vezetőit az elnökség összehívta, hogy megbeszéljék tevékenységüket. Ezután, e szervek vezetői a TV-ben nyilvánosan ismertették, hogy őket azért hívták össze: rájuk kényszerítsék, hogy ne mondjanak igazat.
- Egyéni véleménye, hogy csak akkor lesz változás, ha a Varsói Szerződés csapatai sürgősen segítenek. Hiányolja, hogy kimentek a szovjetek. Ha becsületes kommunisták felemelik [a] hangjukat, a sajtó, a TV, a nyilvánosság előtt kezdik ki őket, ettől félnek és nem mernek szólni. Véleménye szerint az, hogy a vezetők arra apellálnak, hogy Csehszlovákiában nem lesz kapitalizmus, megzavarja a józan gondolkodású embereket is.
- Vannak becsületes emberek Csehszlovákiában, viszont attól félnek, hogy a párt a kongresszuson olyan programmal lép fel, hogy azzal az öt testvérpárt nem ért egyet és kivonul a kongresszusról.
- Elmondta, hogy a rendőrségnél is vannak becsületes emberek, de azok is egyre inkább a jelenlegi ideológia befolyása alá kerülnek.
- Végezetül kijelentette, hogy amíg a szovjetek ott voltak, velük tartotta a kapcsolatot, most hozzánk jön, nem bánja, akármit is mondanak.

Jan Oremusz csehszlovák állampolgár kijelentette, hogy a csehszlovák embereket megtévesztik, félrevezetik. Amíg a felszabadulás előtti életnek csak a jó oldalát emlegetik, a felszabadulás után pedig csak a rossz dolgokat vetik fel és ezt így irányítják. „Nem tudom, az a sok idióta hogy képzelet el a szocializmus építését a Szovjetunió nélkül, sőt ellenében.” - mondotta.

A bernecebaráti őr s[parancsnok] 1968. augusztus 15-én 11.30 órakor jelentette, hogy csehszlovák területen [az] Ipolyság-Pereszlény közötti műúton Pereszlény irányába 10 db katonai tehergépkocsi haladt el, 2 db nyitott volt, melyen katonák ültek, a többi le volt ponyvázva. Augusztus 15-én 15.20 órakor az összes gépkocsi visszaérkezett Ipolyságra.

Budapest, 1968. augusztus 16.

Szabó Gusztáv
vezérőrnagy
BM Határőrség Országos Parancsnoka

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-aa-2-483-02329-1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium, miniszterhelyettesi iratok. - Eredeti, géppel írt és aláírt tisztázat.

4.

A BM Határőrség Országos Parancsnokságának jelentése Németi József belügyminiszter-helyettes részére a személyi állomány és a polgári lakosság hangulatáról

Budapest, 1968. augusztus 21.

Belügyminisztérium
Határőrség Országos Parancsnokság

Titkos!
1. sz. példány

Miniszterhelyettes Elvtárs!

A csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatban a személyi állomány hangulatáról és állásfoglalásáról 1968. augusztus 21-én 00.00 órától 12.00 óráig felérkezett hangulatjelentések alapján az alábbiakat terjesztem fel:

Személyi állományunk a meghatározott feladatokat végrehajtotta. A végrehajtást elrendelő parancs időpontjától kezdve a hivatásos és sorállományú elvtársak hangulata pozitív, magatartásuk fegyelmessé vált. Az MTI - rádióban ismertetett - közleménye után az Országos Parancsnokságon és kerületeknél az egész személyi állomány részére rendkívüli politikai tájékoztatást tartottunk. A tájékoztatóról felérkezett jelentések is azt tükrözik, hogy a személyi állomány megértette az intézkedések szükségességét, a hangulat és fegyelem változatlanul pozitív. Negatív megnyilvánulásról nincs tudomásunk, ugyanakkor nagy az érdeklődés az események részletei, illetve a helyzet alakulása iránt. Ezekben a kérdésekben további tájékoztatást igényelnek. A lakosság véleményéről és hangulatáról eddig még nem kaptunk információt.

A csehszlovák határőrizeti szervek és a csehszlovák polgári személyek részéről a következő megnyilvánulásokat tapasztaltuk:

Az intézkedés végrehajtása során a határőrizeti szervek tagjai ellenállást általában nem tanúsítottak. Többen megértették a részünkről tett intézkedés szükségességét. Sokan vélekedtek úgy is, hogy az intézkedéseket nem kellett volna végrehajtani, megoldották volna a saját problémájukat ők maguk is. Ellenállást az alábbi esetekben tapasztaltunk:

Az ipolyhidvégi csendőrőrsön a 01.40 órakor bevonuló 2 fős járőr a fegyverátadásra való felszólításkor fegyvert rántott, azonban használatára nem került sor. A sztrányai csehszlovák őrsön a fegyverek átadásánál ellenállást tanúsítottak. Ugyancsak ellenállást tanúsítottak a jenicei őrsön is. Az ellenállás leküzdése során egyik helyen sem került sor fegyverhasználatra. A drégelypalánki őrs beosztottaitól a lefegyverzett csendőrök szökést kíséreltek meg, M. Károly határőr fegyverét használta. A fegyverhasználat következtében Mácsai József csendőr könnyebb sérülést szenvedett.

A csehszlovák csendőr és vámszervek tagjai részéről gyakoriak a szovjetellenes megnyilvánulások és a tett intézkedésekkel szembeni vélemények:

Rusovcei őrs pk. a vele való beszélgetés során úgy nyilatkozott, hogy a Szovjet csapatok Csehszlovákiában történő bevonulása sérti függetlenségüket, ezt belügyükbe való beavatkozásnak tekintik, a szovjet csapatok vonuljanak ki - szerinte, ez az egész nép véleménye és az övé is. Közölte még, hogy olyan utasítást kaptak, hogyha a szovjet csapatok az őrs szakaszán megjelennek, konfliktusba ne bocsátkozzanak velük.

Snurj János zászlós, a sátoraljaújhelyi FEP beosztottja lefegyverzése során nemtetszését nyilvánította ki, és kijelentette, hogy ő nem tolvaj és nem kutya. Halász tiszthelyettes, a sátoraljaújhelyi őrs pk-nak - amikor az elkérte fegyverét - a mellére mutatva kijelentette „lőj belém”. A velkenyei csehszlovák őrs beosztottjai megkérdezték, hogy miért nem bízunk bennük, és kijelentették, hogy nem szép, hogy így csináljuk.

A sátoraljaújhelyi FEP-en Sirna János, Halász csendőrtiszt-helyettes és Veres Pál út[levél]kezelő a reggeli órák közeledtével magatartásukban és kijelentéseikben szélsőségesebbé váltak, az intézkedést végrehajtó beosztottainknak durva, sértő szavakat kiabáltak és olyan megjegyzést tettek, hogy „a fasiszták sem csináltak ilyen intézkedést.” A kázméri őrs pk. Grega f[ő]h[ajd]na[gy] kijelentette, hogy a magyar csapatok hozzájuk küldésével egyetért, de a szovjetekével nem. A csergői és kázméri csehszlovák őrsők beosztottjai több esetben szovjetellenes kijelentéseket tettek, pl. megjegyezték, hogy őket becsapták Pozsonyban, 13 évig ingyen dolgoztak a Szovjetunióknak és most tovább fogják ugyanezt csinálni, és megkérdezték: „milyen demokrácia az, ahol eladták az országot?”

Szalontai József csendőr tör[zs]m[ester] a tornádaskai FEP-en a következő kijelentést tette: „Le van sz...-va a Varsói Szerződés”. A komáromi FEP-en a szovjet egységek megérkezésekor a csehszlovák útlevelelkezelők és vámosok ellenséges magatartást tanúsítottak. Pl. az egyik útlevelelkezelő tiszt az oszlop élén haladó szovjet harckocsi elé állt, és nem akart félreállni az útból. Egy másik útlevelelkezelő berohant az épületbe és pisztollyal tért vissza, amit a szovjet elvtársak elvettek tőle.

Bagyula őrnagy [a] csehszlovák FEP p[arancs]nok helyettesnek az volt a véleménye, hogy a fasiszta német hadsereg csinált olyan megszállást, mint most a szovjetek és [a] magyarok. Cservenák Emil csehszlovák százados átjött a komáromi magyar hídfő közelébe, és miután a magyar járőr megállította, ököllel fenyegetőzött és azt kiabálta: „majd még találkozunk.” Ezt követően kb. 10.10 órakor az említett Bagyula őrnagy megkísérelte a csehszlovák határőrizeti okmányok átvételét.

A csehszlovák polgári személyek részéről ugyancsak előfordul szovjet és magyarellenes megnyilvánulás. Amíg a csehszlovák szervek beosztottai részéről az intézkedések megtételének időszakában általában egyetértő vagy semleges volt a magatartása - a csehszlovák hírek meghallgatása után az egyetértés általában negatív irányban megváltozott.

Budapest, 1968. augusztus 21.

Szabó Gusztáv
vezérőrnagy
BM Határőrség Országos Parancsnoka

Készült: 6 példányban

1. sz. pld. Cím
2. sz. MSZMP KB Adm[inisztratív] O[sztály]
3. sz. BM II/IV. Cs[opor]t[fe]nökség]
4. sz. BM Nemzetk[özi] Kapcs[olatok] O[sztálya]
5. sz. Pol[itikai] Cs[opor]t[fe]nökség]
6. sz. Irattár

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-aa-2-483-02361-1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium, miniszterhelyettesi iratok. - Eredeti, géppel írt és aláírt tisztaát.

5.

Tájékoztató a Csehszlovákiának nyújtott katonai segítség visszhangjáról Budapest, 1968. augusztus 21.

Az MTI közleménye meglepetésként érte a közvéleményt. Az esemény izgalmat váltott ki, de pánikot sehol sem okozott. A munka mindenütt zavartalanul folyik. Általában a munkások egyetértéssel, bizonyos értelmiségi, alkalmazotti rétegek tartózkodással, illetve fenntartással fogadták a fegyveres segítséget.

A szovjet katonai alakulatok mozgását nagy érdeklődéssel és figyelemmel kísérik. Egyes megyékben azonban a magyar csapatok részvétele a katonai akcióban nyugtalanságot okozott. Általában tapasztalható az a félelem, hogy a fegyveres segítségnyújtás - a nyugati országokkal - háború kirobbantásához vezethet.

A véleményt nyilvánítók egy része kifejezte, hogy már korábban is indokolt lett volna a katonai eszközök igénybevétele. A többség egyetértése mellett számos kérdésre vár választ. Ilyenek:

- Kik azok, akik kérték a katonai segítséget;
- Nem-e a Novotny-féle vezetés igényelte a katonai támogatást,
- mely szocialista országok vettek részt a katonai akcióban;
- milyen magatartást tanúsított a csehszlovák hadsereg, a milícia és a közvélemény;

- milyen magatartást tanúsít Románia és Jugoszlávia;
- várható-e valamilyen katonai lépés a nyugati hatalmak részéről?

Elszórtan ellenséges megnyilvánulások is tapasztalhatók. Vannak, akik kifogásolják a magyar csapatok részvételét a katonai akciókban, hivatkozva arra, hogy Magyarországon csak a szovjet csapatok nyújtottak segítséget. Elhangzott olyan megjegyzés is, hogy a Magyarok ismét megszállták a Felvidéket. Itt-ott feliratok is fellelhetők. Például: „Mi is demokráciát akarunk.”

Nacionalista megnyilvánulások is jelentkeznek. Például: visszaszereztük a Felvidéket Magyarországnak. Elsősorban Romániában kellett volna rendet teremteni és bevonulni Erdélybe.

A Magyarországon tartózkodó csehszlovák, NDK és lengyel turisták sok gondot okoznak a helyi szerveknek. Győrben például rendőri figyelmeztetésre is szükség volt. Az e kérdésben kiadott intézkedés komoly segítséget jelentett a helyi hatóságoknak

Általában kritikaként hangzott el, hogy a Rádió 12 órai és az azt követő adásaiban semmit sem mondott a csehszlovákiai eseményekről. Megszaporodott a nyugati adók, mindenképp a SZER, a jugoszláv és a román rádiók hallgatása.

Budapest, 1968. augusztus 21.

Katona István

Hári Béla

Jelzet: MNL OL M-KS 288. f. 11. cs. 1968/2462. ő. e. - Információs jelentések az MSZMP vezető testületei részére - Eredeti, géppel írt és aláírt tisztázat.

6.

Az MSZMP belügyminisztériumi bizottságának jelentése a Varsói Szerződés tagállamai akciójának fogadtatásáról

Budapest, 1968. augusztus 21.

Magyar Szocialista Munkáspárt
Belügyminisztériumi Bizottság
51-1968.

A BM személyi állománya körében mindenhol pánikmentes, nyugodt, magabiztos a hangulat. A szövetséges csapatok Csehszlovákia területére történő bevonulásának első bejelentése meglepetést keltett, „megnyugvást” jelentő meglepetést, mert hiszen várták, érezték, hogy sor fog kerülni erre a beavatkozásra. Várták, hogy végül is ilyen lépésre kell, hogy elszánja magát a szocialista tábor.

A tagállamok által foganatosított intézkedéseket - „a beavatkozó segítségadást” - párttagságunk mindenhol teljes egyetértéssel, helyenként kifejezett örömmel fogadta. A közlemény és a foganatosított intézkedések nyomán egy biztonságérzet lett úrrá dolgozóinkon, hogy az ellenforradalom most már nem győzhet Csehszlovákiában.

Többen kifejezték azt a reményüket, hogy a megtett intézkedések pozitív irányú változást adnak a csehszlovák helyzet alakulásának. Úgy gondolják, hogy egyéni akcióból kiinduló terrorista ellenállás helyenként esetleg jelentkezhet, de komoly, szervezett ellenállásra nem számítanak. A pártszervezetek túlnyomó többségében az a vélemény, hogy a Varsói Szerződés tagállamai részéről a beavatkozás időben történt. Olyankor, amikor még nem következett be az 1956-os magyarországi eseményekhez hasonló, nagy áldozatokkal járó ellenforradalom. Látszik - mondták több helyen -, hogy tanultunk az 1956-os magyarországi eseményekből.

A pártszervezetek egy elég jelentős részében, ahol az a vélemény, hogy előbb kellett volna ez a beavatkozás, ott is elismerik, hogy még mindig jobb, mintha később került volna rá sor, mert ezzel megakadályoztuk egy ellenforradalmat. Mindenhol egyetértést és tetszést keltett a szocialista tábor jelenlegi határozott fellépése.

A BM személyi állomány dolgozói nagyon várják egyrészt a cseh hivatalos megnyilatkozásokat, másrészt azt, hogy a mi pártunk részéről a cseh helyzet legújabb alakulásáról hivatalos kommentálást kapjanak. Az emberek lesik és csoportosan hallgatják a híreket, a hazai és a külföldi adásokat.

Eltársaink véleménye szerint hírmagyarázatra, kommentálásra a lakosság számára főként nagy szükség lenne, mert a cseh helyzet fokozatos romlására és a jelenleg megtett intézkedésekre nem lettek kellőképpen előkészítve. A BM pártszervezeteknél helyenként a nők, konyhai dolgozók, tartalékállományban lévők körében olyan aggodás érezhető, hogy a csehszlovákiai események nem vezetnek-e háborúhoz? Azok körében, akiknek hozzátartozói Csehszlovákiában és Lengyelországban vannak, szintén bizonyos fokú aggodás tapasztalható, főleg az illetők hazautazása körüli nehézségek miatt.

Helyenként felmerült kérdések:

- Kik hívták be a szövetséges csapatokat? Kiket kell érteni a „cseh párt és kormány vezető személyiségei” kifejezés alatt?
- Harci cselekményekre került-e sor vagy várható-e fegyveres összeütközés, milyenek a kilátások?
- Találgatják, ki lesz a csehszlovák Nagy Imre és ki lesz a csehszlovák Kádár János.
- Mi lesz az ittlévő csehszlovák állampolgárokkal, történik-e róluk valamiféle intézményes gondoskodás, ha nem utazhatnak haza? (Az egyik helyen felmerült, megjegyzés szerint: „nem is baj, ezután kevesebben jönnek a Balatonhoz nyaralni.”)
- Hogyan reagál az eseményekre a csehszlovák milícia, illetőleg a csehszlovák néphadsereg? (Azt már látják, hogy a csehszlovák BM vezetésére a szocializmus hű erők nem számíthatnak.)
- A bolgár katonai alakulatok ténylegesen vagy csak jelképesen vesznek-e részt a közös katonai intézkedésekben?
- Hogyan biztosítják azt, hogy Csehszlovákiából ne történjen nagyobb disszidálás? (A SZER ugyanis már mondja, hogy „kitárták a kapukat és felkészültek a csehszlovák menekültek fogadására.”)
- Dolgozóink nagy része Dubceket nem tartja alkalmasnak a rendcsinálásra és a vezetésre. (Az egyik helyen van olyan hír is, hogy Dubceknek egy szovjet nő a felesége.)
- A nyugatiak, illetőleg a nyugati országokban lévő kommunista pártok vezetői, másrészt a jugoszláv és román vezetők hogyan reagáltak a Varsói Szerződés tagállamai által foganatosított katonai intézkedésekre?

A BM pártszervezetek körében mindenütt nyugodt, magabiztos és a megtett intézkedésekkel egyetértő a hangulat, és nagyon várják az újabb híreket és a hivatalos tájékoztatást.

Budapest, 1968. augusztus 21-én

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-ai-1-a-1215/1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium Titkárság. - Géppel írt és aláírás nélküli tisztázat.

7.

A Határőrség Országos Parancsnokságának jelentése Németi József belügyminiszter-helyettes részére a személyi állomány és a polgári lakosság

hangulatáról
Részletek
Budapest, 1968. augusztus 22.

Belügyminisztérium
Határőrség Országos Parancsnokság
02366/1968.

Miniszterhelyettes Elvtárs!

A csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatban a személyi állomány hangulatáról és állásfoglalásáról az 1968. augusztus 21-én 12.00 órától, 22-én 12:00 óráig felérkezett hangulatjelentések alapján az alábbiakat terjesztem fel:

[popup title="[...]" format="Default click" activate="click" close text="A jelentés nem közölt részében a hivatásos sorállomány „érdeklődéséről” és „politikai aktivitásáról” írnak.]

Növekvő mértékben érkeznek be jelzések a lakosság körében megnyilvánuló véleményekről, hangulati tényezőkről. A tudomásunkra jutott állásfoglalások eléggé szélsőségesek. A dolgozók jelentős része általában helyesli a megtett intézkedéseket, főleg azzal az indokkal, hogy így talán elkerülhető, hogy ott is annyi vér folyjon, mint nálunk 1956-ban. Sok a találgatás: Igaz-e, hogy Prágában fegyveres harcra is sor került? Ki kérte a segítséget? Sor kerül-e a tartalékosok behívására? stb. Letenyé községben a bevonultak feleségei [a] piacon és [az] autóbusz megállónál sírtak és panaszkodtak, hogy mi lesz a férjükkel? Somogyudvarhelyen gyászruhába öltöztek az asszonyok. Jelzések szerint több határ menti községben felvásárlási láz van.

Egyesek elhamarkodott lépésnek tekintik a segítséget. Elhangzott olyan vélemény is, hogy „szegény magyarokat már megint beleviszik valamibe”. Tapasztható a nyugati hírközlő szervek, köztük a Szabad Európa Rádió hatása. Óriszempéteren jugoszláv, Magyarszombatfán helyi lakos részéről hangzott el, hogy az NSZK megtámadja, vagy megtámadta Csehszlovákiát? A SZER-re hivatkozva mondták, hogy Dubcek bejelentette, ők nem hívták be a szövetségeseket. Elterjedt, hogy Dubcek családja Jugoszláviában tartózkodik, valamint az is, hogy Bratislavában a munkások ellenállnak.

Mosonmagyaróváron a Mezőgépgyár dolgozói között van olyan vélemény, hogy nálunk gyenge a tájékoztatás, és így sokan első ízben nyugati adásokból értesülnek a csehszlovákiai eseményekről. Ugyanitt hangzott el [a] párttagok részéről, hogy nehéz helyzetben lesznek a nyugati kommunista pártok, mert a hírközlő szervek a kapitalista állam tulajdonában vannak, és így ők befolyásolják a lakosság véleményét, hangulatát.

A csehszlovák határőrizeti szervek és a csehszlovák polgári személyek részéről az alábbi megnyilvánulásokat tapasztaltuk: a csehszlovák csendőr és vámszervek tagjai közül többen helyeslik a szövetséges csapatok bevonulását és a tett intézkedéseket. Több csehszlovák őrsön: Mucsiny, Csalár, Ipolyváró, Szlovákyarmat Hidvég, Ipolypásztó, Ipolyszálka, Helemba, stb. - az állomány egyetért a kiadott felhívással. Kijelentették, hogy támogatni fogják azt és fegyelmezetten részt vesznek a rend helyreállításában, biztonságosan őrzik a határt.

A csehszlovák csendőrök és vámosok között azonban továbbra is sokan vannak, akik szovjet- és magyarellenes magatartást tanúsítanak. Nem értenek egyet a felhívással, a szövetséges csapatok segítségét szuverenitásuk megsértésének tartják, az ország megszállásáról beszélnek és esetenként fenyegetőznek is.

Több helyen zavarosan nyilatkoznak a felhívásról, mint pl. a péterfalvai és az újbásti őrsőkön. Határőreink a sátorosi csehszlovák őrssel nem tudtak kapcsolatot teremteni, mert azok valamennyien le voltak részegedve és a büfében lázítottak a Varsói Szerződés országai ellen. Több FEP-en a belépő magyar állampolgárokkal szemben a csehszlovák vámosok nem megfelelő magatartást tanúsítottak.

A határ menti Sahy-ban kb. 80 főből álló csoport az utakra és hidakra ellenforradalmi és szovjetellenes feliratokat mázól. A lakosság szerint ezek lumpen proletár elemek, akiknek tevékenységét ők is elítélik. A csendőrség ugyancsak helyteleníti ezeket a cselekményeket, de nem lépnek fel ellenük erélyesen, „szép szóval” akarják meggyőzni őket.

A túlóldali határ menti lakosság egy részének az állásfoglalása és magatartása pozitív. Sokan várakozó álláspontra helyezkedtek, óvatosak és nem nyilatkoznak. Az egyik vendéglátó ipari dolgozó lejött a határhoz és „megnyugtatóan” közölte, hogy a náluk maradt magyarok ellátását saját elhatározásukból megszervezték.

Egyre több információ érkezik arról, hogy a szovjetellenesség mellett fokozódik a magyarellenes hangulat is. Többen átkiabálnak a magyar határőröknek és fenyegetik őket. Pl. Ipolyszántó község alatt 8-10 fő, 13-15 éves körüli gyerek az arra haladó magyar járőrre riasztó pisztollyal lőtt és becsmerítő szavakkal illeté a járőr tagjait.

A sturoví városi vezetők ugyancsak ellenségesen nyilatkoztak. Ugyanitt a csendőrök, akik 21-én reggel vállalták a szolgálatot - délután azt visszavonták.

A hazatérő magyar állampolgároktól szerzett információ szerint a magyar turistákat és látogatókat egyre jobban inzultálják és szidalmazzzák. Egyes helyeken elszedik csomagjaikat, értéktárgyaikat, erőszakkal kényszerítik őket arra, hogy járműikkel más útvonalra térjenek le, esetenként követ dobálják őket. Kassán a hangos híradón szólítottak fel minden magyart, hogy menjenek haza. Többen elmondják, hogy az inzultálók és provokálók főleg 13-15 éves fiatalokból álló csoportok. Ezek egyes magyar turistákat felakasztással fenyegettek meg. Az idősebb, főleg magyar nemzetiségű állampolgárok viszont készségesen segítenek az átutazó magyaroknak. A szovjet és bolgár turistacsoportok hasonlóan nyilatkoznak a velük szembeni magatartásról.

Érsekújváron és Nyitrán hülígán elemek magyar harcokcsikra nyilaskeresztet rajzoltak és azt kiabálták, hogy ezer évig harcoltak a magyar elnyomás ellen és ezt most már végleg meg akarják szüntetni. Hozzáfűzték: „ezt mondjátok meg Kádár Jánosnak!”

A hidasnémeti FEP-en belépő magyar állampolgárok közölték, hogy Tornaalján, Rozsnyón és Rimaszombaton 100-150 fős csoportosulást láttak, ezek a csoportok gúnyolták a szovjet elvtársakat. Ezek a helyeken, transzparensen kiírt jelmondatokkal fokozzák a szovjetellenességet. Kassán 21-én 15-16 óra között a hülígának lövöldözést kezdeményeztek. Kassán és Eperjesen a parkírozó gépkocsik és a villamosok ablakait betörték. A tornanádaskai FEP-en belépő magyarok elmondták, hogy a bevonuló szovjet harcokcsik elé két férfi és egy öreg nő vetette magát, akik a helyszínen meghaltak.

A magyar ajkú csehszlovák állampolgárok közül többen kijelentették, hogy fáj nekik a magyar csapatok részvétele ebben az akcióban, s ezért Kádár elvtársat tették felelőssé. Hazatérő polgári személyek közölték, hogy csehszlovák állampolgárok tömegesen disszidálnak az NSZK-ba. Nagy a zűrzavar mindenütt, általános vásárlási láz tapasztalható.

Belépő román nyergesvontató-vezetők - elmondásuk szerint - úgy értesültek, hogy Romániában bolgár csapatok tartózkodnak. Kérdezték, hogy ez igaz-e? Nyugtalanságukat fejezték ki a helyzet miatt.

Budapest, 1968. augusztus 22.

Szabó Gusztáv
vezérőrnagy
BM Határőrség Országos Parancsnoka

Készült: 6 példányban

1. sz. pld. Cím
  2. sz. MSZMP KB Adm[inisztratív] O[sztály]
  3. sz. BM II/IV. Cs[oport]f[őnökség]
  4. sz. BM Nemzetk[özi] Kapcs[olatok] O[sztálya]
  5. sz. Pol[itikai] Cs[oport]f[őnökség]
  6. sz. Irattár
- Soksz[orosítási] ny[ilván]t[artási] sz[ám]: 323/82.

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-ai-1-a-1215/1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium Titkárság. - Géppel írt és aláírás nélküli tisztázat.

8.
Az MSZMP belügyminisztériumi bizottságának a jelentése a szovjet-csehszlovák tárgyalásokról kiadott közlemény fogadtatásáról
Budapest, 1968. augusztus 28.

Magyar Szocialista Munkáspárt
Belügyminisztériumi Bizottsága
Szám: 51-374/1968.

A közlemény megjelenése óta még igen rövid idő telt el, s ezért csak az elsődleges reagálásokat tudtuk felmérni .

Szerveinknél a közleményt mindenütt meglelégedéssel nyugtázták. Egyetértének és helyeslik az SZKP, illetve a testvéri szocialista országok részéről megnyilvánuló azon törekvést, hogy a csehszlovákiai helyzetet lehetőleg politikai eszközökkel rendezzük. A tárgyalások elhúzódása és a tárgyalásokról eddig kiadott szűkszavú nyilatkozatok, közlemények elvtársainkban az elmúlt napokban az elmúlt napokban eléggé negatív érzelmeket, s ennek alapján borúlátó véleményeket váltottak ki. Nem bíztak a tárgyalás eredményességében, a kompromisszumnak ilyen formájában sem. Most a nyilatkozatot ezért is igen kedvezően fogadták. Úgy értékelik, hogy a helyzetünk lényegesen kedvezőbb most, mint 20-a előtt volt, illetve a moszkvai tanácskozások befejezése előtt. Úgy értékelik, hogy propagandatevékenységünk is kedvezőbb helyzetbe került, a közös megegyezés propagandáinak is megfelelő alapot és több érvanyagot biztosít. A katonai intézkedéseket is - nemzetközi síkon is - hathatósabban tudjuk magyarázni, mert bár a közvélemény a behívásról konkrétan nem szól, de a további ott-tartózkodást törvényesíti. A moszkvai tanácskozástól tehát érdemben kisebb eredményt vártak elvtársaink, mint amit az ténylegesen eredményezett.

A kedvező fogadtatás mellett szólni kell arról is, hogy eléggé általános ugyanakkor a fenntartás, [a] kételkedés és bizalmatlanság Csehszlovákia jelenlegi vezetésével szemben. Főleg negatív vélemények hangzanak el Dubcek elvtárral kapcsolatban, de Svoboda elvtársat sem ítélik meg egyöntetűen pozitívan. Vele kapcsolatban is felmerült, hogy Dubcekék nélkül nem mert, és nem akart tárgyalni a szovjet elvtársakkal. Az össz vezetéssel kapcsolatban elvtársaink arról beszélnek, hogy január óta ígérgetik a következetesebb, határozottabb politikai vezetést és a szocializmus ellenes erőkkel szembeni fellépést. Ezt Ágcsernyón és Pozsonyban is megtették, de a valóságban semmit sem valósítottak meg ezekből. Mi a biztosíték, hogy ezután változtatnak a magatartásukon. Képesek lesznek-e és egyáltalán akarnak-e harcolni az ellenforradalmi és revizionista erőkkel szemben?

Egyedüli biztosítékot csupán csapataink csehszlovákiai állomásozásában látnak, s ezért meglelégedéssel vették tudomásul, hogy azok kivonása csak azt követően történik meg, ahogy a csehszlovákiai helyzet normalizálódik. Abban bíznak tehát, hogyha a következetlen politikusok nem is akarnak megfelelő intézkedéseket foganatosítani, az ott lévő szocialista fegyveres erőkre támaszkodva, a cseh párt pozitív erői felülkerekednek.

A IV. F[ő]cs[opor]t[í]f[ő]nök[ség] területén felvetették az elvtársak, hogyha újra ezekkel a vezetőkkel tárgyalunk és állapotunk meg érdemben, ugyanazokban a kérdésekben, amelyek Ágcsernyón és Pozsonyban is szerepeltek, akkor miért volt szükséges a katonai beavatkozás [?] (Ez a felvetés tulajdonképpen a katonai intézkedések indokoltságát vonja bizonyos értelemben kétségbe).

Az I. F[ő]cs[opor]t[í]f[ő]nök[ség] területén meglepetést keltett a nyilatkozat Dubcek által való aláírása, mivel ott elterjedt, hogy őt már őrizetbe vették.

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-ai-1-a-1215/1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium Titkárság. - Géppel írt és aláírás nélküli tiszttázt.

9.
A BM III/1. csoport jelentése a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos hangulat alakulásáról
Budapest, 1968. augusztus 29.

BM III/1. csoport
101-445/13/68.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos hangulat

Kőrösi György r[endőr] v[ezér]őrnagy
miniszterhelyettes elvtársnak
B u d a p e s t

Jelentem, a BM II/1. Csoport elhárítási területéhez tartozó állomány-csoportok vonatkozásában egyértelműen lehetett megállapítani, hogy a személyi állomány döntő többsége egyetértett a szocialista országok fegyveres egységeinek akcióival.

Pártunk és Kormányunk intézkedéseinek politikai jelentőségét megértették, helyeselték. Többen is elmondták, hogy ezt a lépést elkerülhetetlennek tartják, sőt már korábban is várták. Állományunk óriási többsége a szocializmus pozícióinak szükségyszerű védelmét látták az eseményekben. Emellett felelősségteljesen felmérték a kialakult helyzet komolyságát és ehhez mérten fokozott fegyelmezettséggel, odaadással teljesítik szolgálati feladataikat. Állományunk tevékenyen bizonyította ezúttal is, hogy pártunk mindenkor számíthat a belügyi dolgozók helytállására, politikai egységére, érettségére. Az elvtársak megnyilvánulásából, véleményeiből erőteljesen csendült ki a párt politikájára iránti bizalom hangja, a proletár internacionalizmus erősítésének gondolata.

Az alapvetően pozitív és kedvező helyzeten belül elszórtan tapasztaltunk olyan problémákat is, melyek némi bizonytalanságot tükröztek. Különösen az első napokban kapott lábra sok találgatás, helyenként pedig zavartság, idegesség is jelentkezett.

A BM Rendelő Intézetnél H. Ferencné takarító és U. Sándorné asszisztensnő pl. attól féltek, hogy ki fog törni a háború. U-né olyan híreket is terjesztett, hogy Egerben mindenkit behívtak katonának, még az orvosokat is, ezért megszakiította szabadságát, Budapestre jött, mert azt hitte, hogy itt már minden a feje tetején áll.

A BM KEP Műszaki Alosztályon szolgálatot teljesítő ifj. P. Sándorné pa. adminisztrátor pedig kijelentette, hogy „amennyiben előbb tudomására jut, hogy férjét karhatalmi szolgálatra behívják, összeköttetései révén elintézte volna annak felmentését, mert tudja, hogy Csehszlovákiában le fogják köpködni.”

A Borsod megyei Rfk. beosztottja Dr. P. Károlyné ri. I. o. t. f[olyó] hó 21-én a sátoraljúj helyi közúti határátkelőhelyénél - Csehszlovákiából visszatérően - hisztérikus kirohanásokkal fokozta az ott összetorlódtott utasok amúgy is izgatott hangulatát. Fegyelmezetlen magatartása miatt Főkapitány Elvtárs fegyelmi eljárást rendelt el. A fentiekben is jelzett helyenkénti bizonytalanság, idegesség, később az események felgyorsulása, de főleg a tájékoztatások és [a] hírek rendszeresebb válásának hatására megszűnt.

Nem szűntek viszont meg azok az extrém [!] hangok, melyek ellenséges beállítottságra és szándéokra utalnak. Ezek miatt részben azonnali adminisztratív intézkedésekre került sor, részben pedig további operatív ellenőrzés, feldolgozás van folyamatban. Az Olaszországból hazatérő Újpesti Dózsa röplabdázói közül az egyik sportoló pl. olyan kijelentést tett, hogy „különösebb értelme nincs a csehszlovákok ilyen irányú ténykedésének, mert ebből a buliból úgysem lehet kiszállni.” (Fenti jelzés pontosítása folyamatban van.).

Durvábban megfogalmazott véleményről is kaptunk jelzéseket. Bejelentés útján szereztünk például tudomást arról, hogy P. Gy. pa., a BM Külügyi Osztály anyagbeszerzője egyik barátja előtt kijelentette: „a csehszlovák vezetők azért nem mertek Moszkvába utazni, mert attól féltek, hogy ugyanúgy megölték volna őket, mint Clement Gottwaldot . A mi pártunk vezetői csak azért nem félnek, mert ők már beadták a derekukat.” P. Gy. parancsnokát tájékoztattuk, a szükséges intézkedések folyamatban vannak.

Azonnal kellett intézkedni Ny. J. r[endőr] sz[a]k[as]z[j]e[zet]ő (beosztva Nógrád megyei Pfk.) ügyében is, aki a Kossuth adón sugárzott híreket halandzsának, a rádiót pedig hadova ládának nevezte. A SZER hallgatása után kijelentette, hogy „nemcsak Amerikának vannak gyarmatai, hanem mi is gyarmatai vagyunk a Szovjetunióknak”. Felháborodottan beszélt arról is, hogy „a Szovjetunió milyen jogon avatkozik a csehszlovák belügyekbe”, továbbá, hogy „ha mi függetlenek

vagyunk, mit keresnek itt magyar földön a szovjet katonák". Ny. J-t a Főkapitány Elvtárs azonnali, fegyelmi úton elbocsájtotta és intézkedett, hogy az iratok kerüljenek a Katonai Ügyészre is.

Ugyancsak durva, ellenséges megnyilvánulást tapasztaltunk a „Jogászok” [fedő] [név] alatt folyó operatív feldolgozó munkánk során. A korábban már bevezetett operatív technikai anyagok bizonyítják, hogy a BM Néphadsereg utcai központi épületében belügyi jogtanácsosaink gátlástalanul és cinikusan kommentálták az eseményeket. Arrogáns szovjetellenesség, tömény nacionalizmus és Pártunk egész politikájának lejáratása, gyűlölete jellemezte értékeléseiket. ([Az] erre vonatkozó dokumentumokat mellékelten felterjesztjük).

Összefoglalva jelentem, hogy fenti esetek elszórta, teljesen kivételesek. Az állomány döntő többsége bízik Pártunk politikájában és munkájával bizonyítja, hogy képesek felőni a megnövekedett feladatokhoz.

Jelentem, a BM II/1. Csoport személyi állományát utasítottam, hogy a napi feladatokon belül továbbra is kísérjék figyelemmel az elhárítási területünket jellemző hangulatot meghatározó tényezőket, nézeteket, ezek forrásait.

Budapest, 1968. VIII. 29.

Szöke Béla
[endőr] ez[edes]

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-ai-1-a-1215/1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium Titkárság. - Eredeti, géppel írt és aláírt tisztázat.

10. Jelentés egy Csehszlovákiában tartózkodó magyar egység megtámadásáról 1968. szeptember 5.

Belügyminisztérium
III/IV. csoportfőnökség
Ikt. sz.: 61-11-194/68.

Szigorúan titkos!
1. sz. példány!

J E L E N T É S
a jirzsikovi /CSSZSZK/ iránymerő állomásunk megtámadásáról

A 3. ö. ráf. ezred jirzsikovi 4. számú iránymerő állomását [olyó] hó 4-én 01.20 h-kor csehszlovák rendőrök és polgári személyek megtámadták. A rendkívüli eseményt Kiss Lajos tör[zsör]m[ester], megbízott állomásparancsnok az alábbiak szerint jelentette:

A fenti időpontban a helyi megbízott politikai helyettese rendőrtársával és két polgári személlyel megtámadta a mérőházban lévő ügyeletes távirászt. Bevették a helység ajtaját, ablakát, s becsmérő kijelentéseket tettek. Behatoltak az őrszobára - ott senki nem tartózkodott - az ott talált berendezési tárgyakat feldúlták. A távirászt jelentette parancsnokának, aki két beosztottjával megközelítette a helyszínt, riasztólövéseket adtak le, mire a támadók megfutamodtak. Katonáink az egyik polgári személyt elfogták, akinél semmilyen igazolvány nem volt. Később, mivel ismerték, mint helyi lakost, elengedték.

Megjegyzés: F[olyó] hó 3-án Kiss tör[zsör]m[ester] élelmiszert vásárolt a községben, ahol az akciót vezető rendőr százados figyelmeztette, ha a szovjet katonák részére is vásárol élelmiszert, úgy leövik az állomás beosztottjait.

F[olyó] hó 4-én, délután a helyi rendőrségtől felkeresték az iránymerő állomás parancsnokát, az incidensért elnézést kértek, közölték, hogy a két rendőrt „rendreutasították”, s a polgári személyeket is „figyelmeztetni” fogják. Egyben közölték, hogy az állomás hasonló incidensekkel a jövőben is számolhat, a helyi rendőrség nem tudja garantálni biztonságukat.

A „Krasznaja Zvezda” [olyó] hó 4-i száma már foglalkozott az eseménnyel „Csehszlovákiai helyzetképek”-ről adott cikkében. Arról ír, hogy „a kelet-német határ közelében lévő rádióállomáson szolgálatot teljesítő 6 magyar katonát megtámadott egy ellenforradalmi banda.”

A SZER 4-én, a fenti újságokra hivatkozva közli, hogy „az egyik magyar alakulatot ellenforradalmi erők vették körül. Az alakulat megsegítésére Kelet-Németországból szovjet csapatok érkeztek.”

F[olyó] hó 5-én, délelőtt két páncélozott járművel tiszt parancsnoksága alatt 20 szovjet katona érkezett az iránymerő állomásra, akik élelmet is vittek katonáinknak.

Budapest, 1968. szeptember hó 5-én

Kucsera László
[endőr] v[ezér]ő[r]na]gy
csoportfőnök

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-ai-1-a-1215/1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium Titkárság. - Eredeti, géppel írt és aláírt tisztázat.

11. A BM III/IV. Csoportfőnökség jelentése Budapest, 1968. szeptember 10.

„Szigorúan titkos!”
2. sz. pld.

Jelentés
a „Zala” fedőnevű akcióról

A Magyar Néphadsereg által ellenőrzött csehszlovák területen továbbra is nyugalom van. A lakosság hangulata nem változott. A tapasztalható közeledés mellett még mindig általánosnak mondható a tartózkodás katonáinkkal szemben. Terjedőben van az a hangulat, hogy a szövetséges csapatok jelenlétét tudomásul kell venni, ezzel együtt meg kell oldani a feladatokat, végezni kell a normális munkát. Adataink szerint a jobboldali erők továbbra is éberrel [!] tartják az ún. „megszállás” elleni hangulatot, amelyben még mindig jelentős szerepe van a szónokoknak. Az újságok hangja az utóbbi napokban mérséklődött, de még mindig közölnék olyan cikkeket, elmékedéseket, amelyek alkalmasak a hangulat szítására.

A pozsonyi „Pravda” a Szlovák K[ommunista] P[árt] központi lapja szeptember 9-i számában közölte Mieroslav Hysko „Ki a bűnös” című cikkét. Hibáztatja a milicisták azon csoportját, akik korábban levélben fordultak a szovjet nagykövetséghez. Befejező részében a szuverenitás kérdéséről tárgyalja, s kijelenti, hogy a beavatkozás nem jogszerű, még ha kapitalista államban történik megmozdulás a szocializmusért, s akkor sem, ha pl. egy nép a kapitalizmus útját választja, de

különösen nem, ha valahol a szocializmus új modelljét akarják kialakítani. Leszögezi, hogy a jelenlegi helyzetért nem lehet egyéneket felelőssé tenni, mert az új politikai irányzatot az egész állam, az egész nép elfogadta.

A csehszlovák helyi vezetők határozatlanok, sodródnak az eseményekkel. Általánosan hangoztatják, hogy náluk rend van, nincs ellenforradalom, nincsenek összetűzések, s így a szövetséges csapatok jelenléte szükségtelen. A cél érdekében a hivatalos szervek látszat-intézkedéseket tesznek, s a moszkvai megállapodás betartását hangsúlyozzák.

Változatlanul nagy a szovjetellenesség. A jobboldal minden lehetőséget felhasznál ennek szítására. Az elmúlt napokban a pozsonyi televíziótól és rádiótól 3 fiatalember járta Lévát és a környező falvakat, ahol szovjetellenes kijelentéseket tettek, rémhíreket terjesztettek. Azt állították, hogy Pozsonyban a „megszállók” brutálisak, a magyarokat a Szovjetunió kényszerítette a csehszlovákiai bevonulásra, a magyar csapatokat kivonják Szlovákiából, s helyettük szovjet csapatok érkeznek. Felszólították a lakosságot, hogy követeljék a megszálló csapatok kivonását.

Szeptember 7-én, este a pozsonyi televízió műsort sugározott Léva történetéről. A film mutatta a várat, a lévai laktanyát és a 31. h[arc]kocsizó ezred harcokcsijait, a következő kíséző szöveggel: „A vár maroknyi védőcsapata megvédte magát az egész környéket megszálló, sokszoros túlerőben lévő törökökkel szemben.” Általános tapasztalat, hogy a lakosság minden rémhírt - főleg a szovjetelleneseket - fenntartás nélkül fogad és terjeszt. Ezek általában a szovjet katonák kegyetlenkedéseiről, embertelenségeiről szólnak. A rémhíreknek sok vezető beosztású személy is hitelt ad. Léván ismét uszító rólapok jelentek meg, amelyek a magyar csapatokkal együttműködő járási PB-tagok ellen irányulnak. A rólapokat feltehetően egy Stancsik nevű tanácsi dolgozó és a köré csoportosuló jobboldali elemek felbujtására Kovácsik nevű, szellemileg fogyatékos helyi lakos terjesztette.

Szórványosan előfordulnak különböző provokációk is. Szeptember 6-án a sturoví papírgyár képviselői felkeresték a magyar helyőrségparancsnokot, akivel egy előre elkészített nyilatkozatot akartak aláíratni, amely bizonyítja, hogy Sturovóban, s ezen belül a papírgyárban teljes a rend. Kérésüket azzal indokolták, hogy ezáltal akarják elérni a nyugatnémet és osztrák szerelők visszatérését a gyárba. Szeptember 8-án Jan Bachnák egyetemi tanár, nyitrai lakos gépkocsival lelassított a 93. pct. tü. osztály tábora mellett, s katonáinkat drasztikusan szidalmazta. Igazoltatásakor kijelentette, hogy ő kommunista, a katonákat az általuk okozott kár miatt szidalmazta.

Elterjedt a katonáinkra kompromittáló rémhírek terjesztése. Főleg a csendőrség tesz ilyen bejelentéseket. (Csak ilyen kérdésekben hajlandók együttműködni). A tapolcsányi járási rendőrpáncsnokság szeptember 6-án provokatív jelentést küldött a magyar parancsnokságnak, amelyben azt állítja, hogy a katonák „zaklatják a polgári lakosságot, részegeskednek, károkat okoznak, a lányokat és [az] asszonyokat a táborba viszik, és ott tartják. A részeg katonák fegyvereikkel veszélyeztetik a gyerekek életét” stb. Az ilyen bejelentések és híresztelések általában alaptalanok.

A csehszlovák fegyveres erőkkel való kapcsolatban legutóbbi jelentésünk óta változás nincs. Részükről egy esetben fordult elő ellenséges magatartás. Szeptember 8-án a 33/1. gl. zászlóalj elhagyta a nyitrai laktanyát, s kivonulás közben a kapunál szolgálatban lévő csehszlovák növendék feljegyezte a gépjárművek rendszámát. M. J. sz[áza]d[ol]s, ütegparancsnok a növendék jegyzettömbjéből a rendszámokat tartalmazó lapot kivette, amit azonnal jelentett telefonon.

A csendőrséggel és az állambiztonsági szervekkel való kapcsolatban változás nincs.

A Csehszlovákiában lévő csapatok morális állapota jó. A kisebb fegyvelmezatlenségek ellenére a fegyelmi helyzet kielégítő. A hangulatra kedvezően hatottak az utóbbi napokban tett különböző hadtápiintézkedések, amelyek elsősorban az elhelyezés javítását szolgálják. Megértéssel fogadják a tartós berendezkedést, csupán az őszi leszerelésre esedékes sorállományúak nyugtalanok, mivel nem tudják, hogy a helyzet miatt sor kerül-e leszerelésükre. A tisztek között továbbra is beszédtéma a csehszlovák vezetők határozatlansága. Általános vélemény, hogy csak azért tesznek bizonyos intézkedéseket a konszolidációra, hogy mielőbb elérjék a szövetségesek kivonását. E megállapításokban utalnak az „Új Szó” című magyar nyelvű lap ilyen tárgyú cikkeire. A tartalékosok közül többen felvetik, hogy miért nem vehetnek részt a rend helyreállításában, hiszen ezzel a céllal vonultak be. Az a véleményük, hogy a csehszlovák kormány és a CSKP vezetői nem akarnak szocializmust.

Két olyan esetről értesültünk - 93. pct. tü. osztály, 33. gl. ezred - amikor tisztek környezetük előtt a beavatkozást helytelenítő kijelentéseket tettek. Mindkét esetet vizsgáljuk, ettől függően intézkedést kezdeményezünk.

A fegyveres erők személyi állományának hangulata általában pozitív. Az események iránti érdeklődés az itthoni állománynál tovább csökken. A ht. állomány a látszólagos konszolidációt szintén taktikának tartja. Többen kifogásolják, hogy a magyar lapok az utóbbi napokban kevés cikket közölnek a csehszlovákiai eseményekről, s hiányolják, hogy kevés a kint lévő katonáinkkal foglalkozó tudósítás.

Negatív kijelentés az itthoni állománynál mindössze két esetben jutott tudomásunkra. K. I. honv[éd] - büntetett előéletű - az 58. e[g]észség[ü]gyi zászlóalj beosztottja több katonatársa előtt úgy nyilatkozott, „jobb lenne, ha nálunk is kapitalista rendszer volna.” Kijelentette, ha elengednék eltávozásra, Nyugatra szökne, amit a polgári életben már háromszor megkísérelt. Kijelentését ellenőrizzük, intézkedünk felelősségre vonására.

Az OLP-törzs egyik főtisztje több tiszt jelenlétében a szövetségesek katonai fellépését „megszállásnak” nevezte, ami szerinte az őt állam politikai kudarcát jelenti, mert a fő politikai kérdések nem oldódtak meg. A jelenlévők egyetértettek véleményével, s többen hangoztatták, hogy csehszlovák részről az ellenforradalmi erők taktikázása folyik. Az OLPK-t és a pártpolitikai szerveket tájékoztattuk.

Budapest, 1968. szeptember 10-én

Kucsera László
r[endőr] v[ezér]ő[r]n[a]gy
csop[ortf]őn[ök]

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-ai-61-11-203/68. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium Titkárság. - Eredeti, géppel írt és aláírt tisztázat.

Képfeliratok, falfirkák, plakátok

Szlovák területen talált feliratok, 1968. szeptember 4. (1-7.)

„Lenin vstavaj! Presvedč Brežneva, že i KSČS je tvoja idea!”

Fordítás: „Lenin kelj fel! Győzd meg Brezsnyevet, hogy a Csehszlovák Kommunista Párt is a te eszméd!”

„RUSI VONI SMRT' ZRADCOM NÁŠHO LUDU!”

Fordítás: „Oroszok ki! Halál a népünk árulóinak!”

„KOLABORANTMI NA PANKRÁCI!”

Fordítás: „Kollaboránsok a Pankrácba!” (Pankrác - börtön Prágában - valószínűleg erre utal a felirat)

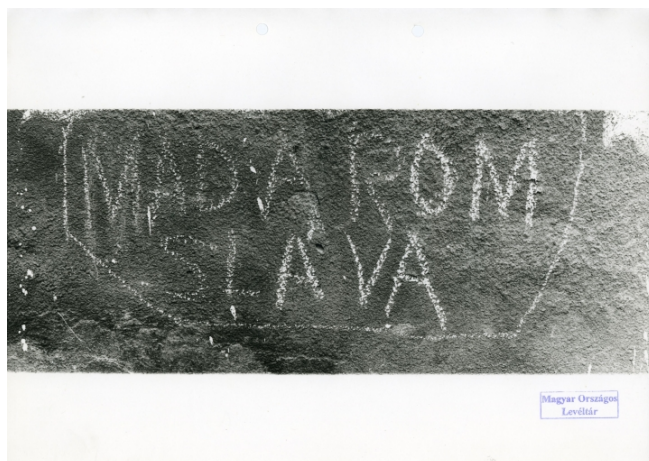
„NECH ŽIJÚ DUBČEK I SVOBODA NAVEKI”

Fordítás: „Dubček és Svoboda örökké éljenek.”

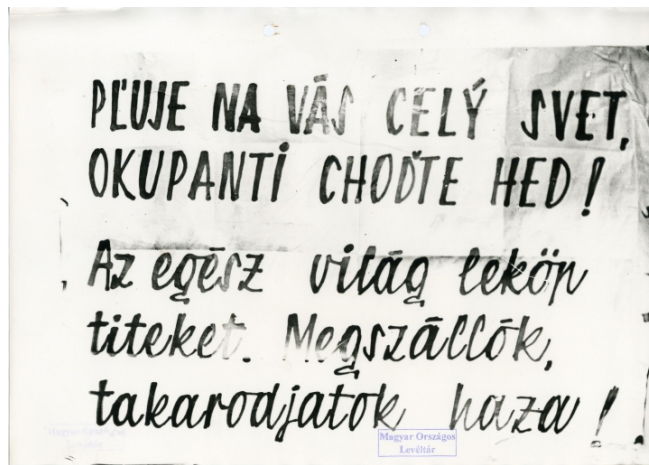
„RUSI HURÁ ČAVTE DOMOV”

Fordítás: „Oroszok hurrá, sziasztok haza.”

„MAĐAROM SLÁVA”

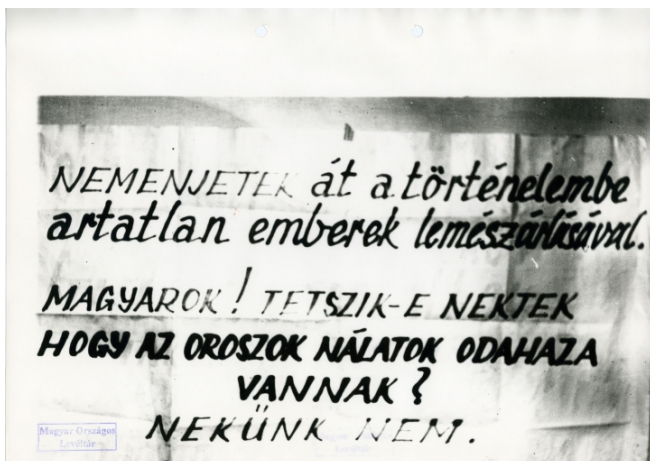
Fordítás: „Dicsőség a magyaroknak.”

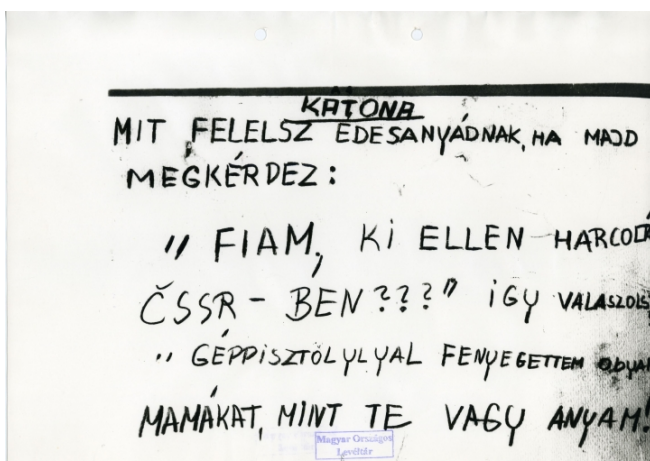
PL'UJE NA VÁS CELÝ SVET, OKUPANTI CHOĎTE HED!

Szlovák-magyar nyelvű felirat: Az egész világ leköp titeket. Megszállók, takarodjatok haza.

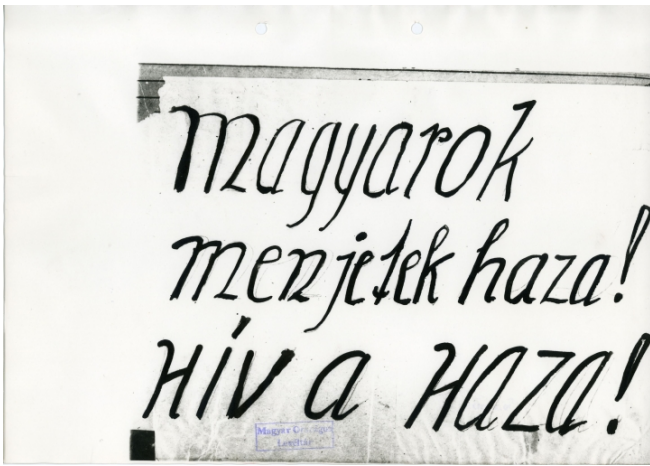
Nove Mestóban és Piestanyban 1968. augusztus 31-én talált falragaszok fényképfelvételei (8-11.)

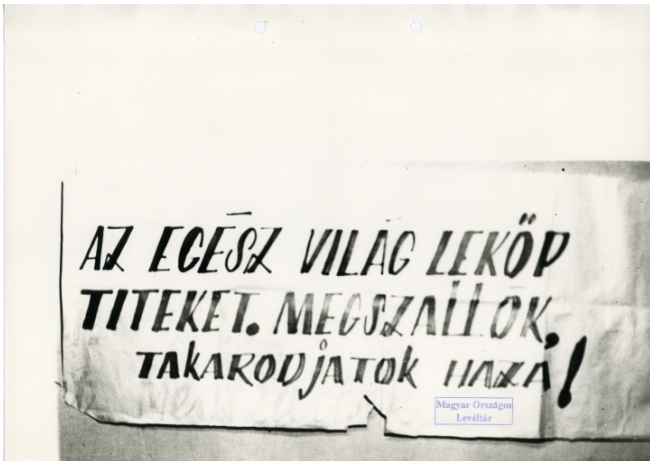
Nem menjeterék át a történelembé ártatlan emberek lemészárlásával. Magyarok! Tetszik-e nektek, hogy az oroszok nálatok odahaza vannak? Nekünk nem.

Katona. Mit felelsz majd édesanyádnak, ha majd megkérdez: Fiam, ki ellen harcoltál ČSSR-ben? Így válaszolsz: „Géppisztolylyal fenyegettem olyan mamákat, mint te vagy anyám!”

Magyarok, menjeteK haza! Hív a haza!

Az egész világ leköp titeket. Megszállók, takarodjatok haza!

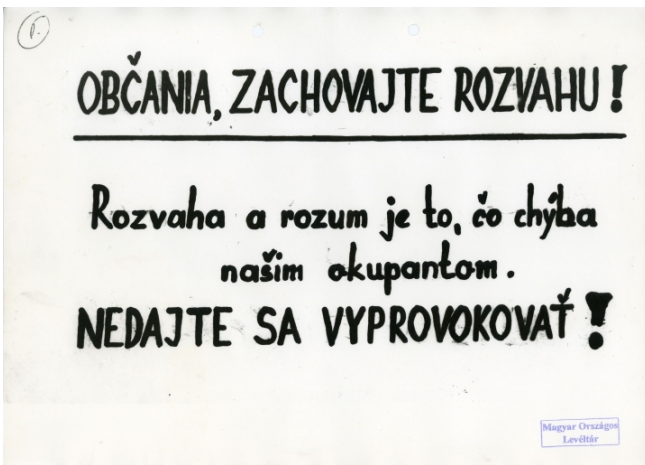
A Magyar Néphadsereg által ellenőrzött területen talált feliratok fényképfelvételei (12-17.)

LÁSKU VLASTENCOM - Opovrhnutie ZAPREDANCOM

PRAVDA ZVÍŤAZÍ

A szlovák szöveg mellett a magyar fordítás kisebb betűkkel: Szeretet a hazafiaknak, megvetés az árulóknak. Az igazság győz.

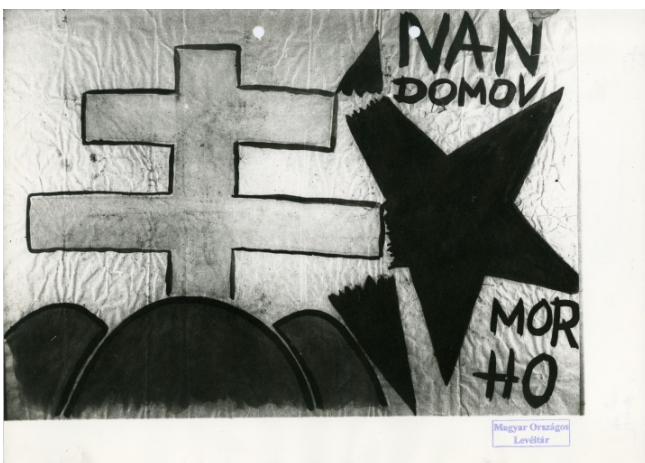
Občania, zachovajte rozvahu! Rozvaha a rozum je to, čo chýba našim okupantom. Nedajte sa vyprovokovať!

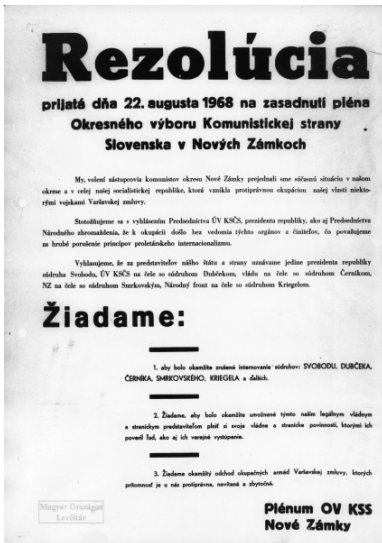
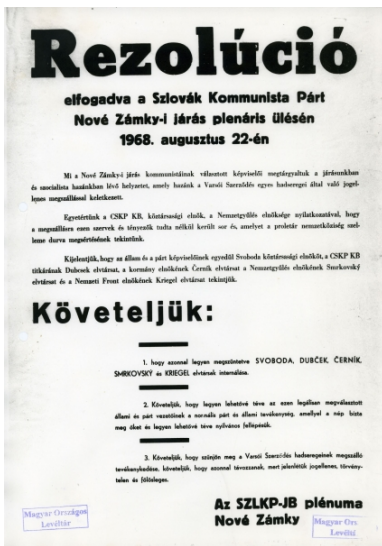
Fordítás: Polgártársaink, legyetek megfontoltak! A megfontoltság és az ész az, ami hiányzik a megszállóinknak. Ne hagyjátok magatokat provokálni!

ZSSR/ČSSR. „Mor ho Detvo môjho rodu." Kto chce hýbať svetom, nech pohne sám sebou!

Fordítás: Aki a világgal akar mozgatni, annak saját magát kell megmozdítania!

Rezolúció

1968. augusztus 27-én, Nyitrán talált feliratok fényképfelvételei (18-25.)

Okupace je vůll!
 Fordítás: A megszállás egy ökör!

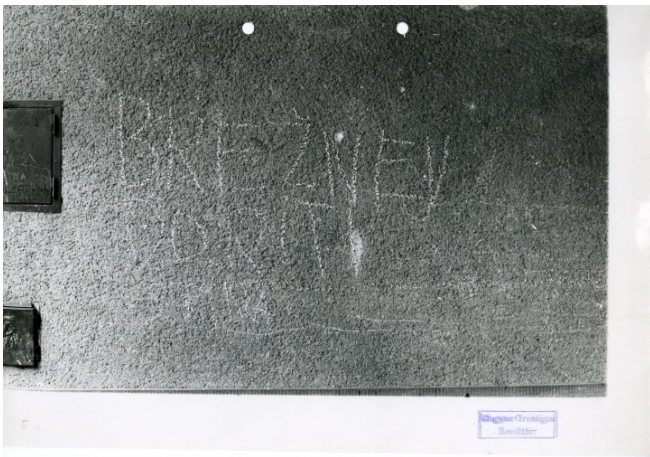

Kidöntött útjelző tábla (Tapolcsány és Léva felé)

Bútorüzlet fotója
Príšiel ruský cirkus! artysti z: PLR, NDR, MLR, BLR, ZSSR. Nedráždí!

Fordítás: Megjött az orosz cirkusz! Artisták a Lengyel Szocialista Köztársaságból, a Német Szocialista Köztársaságból, a Magyar Népköztársaságból, a Bolgár Népköztársaságból és a Szovjetunióból. Ne ingereljétek őket!

Brežnev do riti!

Fordítás: Brezsnyev [menjen] a fenébe/pokolba (vulg.)

Mađari za Dunaj!

Fordítás: Magyarok a Dunán túlra!

ŽSSR=SS

Szovjetunió=SS

Okupacia je vol!

Fordítás: A megszállás egy ökör!

Jelzet: MNL OL XIX-B-1-ai-4331-1-a-1215/1968. - Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Belügyminisztérium Titkárság.- Eredeti, fekete-fehér fényképfelvételek.

Címkék:

[Alexander Dubček](#) ^[4]

[Magyar Néphadsereg](#) ^[5]

[Dubček](#) ^[6]

[belügyminisztérium](#) ^[7]

[MSZMP](#) ^[8]

[Kádár János](#) ^[9]

[KGST](#) ^[10]

[Ágcsernyő](#) ^[11]

[Varsói Szerződés](#) ^[12]

[BM Határőrség](#) ^[13]

[Szabad Európa Rádió](#) ^[14]

[SZER](#) ^[15]

Kiadás: 16. évfolyam (2016) 2. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hadtortenet/magyar_honved_csehszlovak_foldon.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hadtortenet/magyar_honved_csehszlovak_foldon.html

[2] https://www.archivnet.hu/.../23_ftn3

[3] https://www.archivnet.hu/.../23_ftn4

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/alexander-dubcek>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-nep-hadsereg>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/dubcek>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/belugyminiszterium>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mszmp>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kadar-janos>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kgst>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/agcsernyo>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/varsoi-szerzodes>

[13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bm-hatarorseg>

[14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szabad-europa-radio>

[15] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szer>